

Suomalaisten eläkepoliittiset näkemykset 2019–2021

Sosiaalipolitiikan oppiaineen
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Siiri Öhman

Ohjaaja:
Heikki Ervasti

Syyskuu 2022
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalipolitiikan oppiaine

Tekijä: Siiri Öhman

Otsikko: Suomalaisten eläkepoliittiset näkemykset 2019–2021

Ohjaaja: Sosiaalipolitiikan professori Heikki Ervasti

Sivumäärä: 54 sivua + liitteet

Päivämäärä: Syyskuu 2022

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten eläkepoliittisia näkemyksiä vuosina 2019–2021. Ikääntyvä väestö ja hidastunut talouskasvu aiheuttavat paineita eläkejärjestelmille. Luottamus ja järjestelmän nauttima legitimitetti ovat keskeisiä asioita järjestelmän toimivuutta ja tulevaisuutta tarkasteltaessa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, missä määrin suomalaiset luottavat Suomen eläkejärjestelmään, eläkkeiden tulevaisuuteen, eläkkeiden riittävyteen sekä maksutaakan oikeudenmukaiseen jakautumiseen ikäluokkien välillä. Sen lisäksi tutkimuksessa pyritään vastaamaan kysymykseen siitä, miten suomalaiset suhtautuvat erilaisiin eläkejärjestelmän rahoitusta vahvistaviin keinoihin. Tutkimuksessa pyritään myös selvittämään, mitkä yksilötason tekijät selittävät eroja luottamuksessa eläkejärjestelmän eri osa-alueita kohtaan sekä erilaisten eläkejärjestelmän rahoitusta vahvistavista keinojen kannatusta. Tämä tutkimus pohjaa teorioihin luottamuksesta ja ikääntyvän väestön aiheuttamista paineista järjestelmälle sekä yksilötason asennetutkimukselle. Tässä tutkimuksessa luottamuksen käsitteellä viitataan institutionaaliseen luottamukseen, jolla tarkoitetaan poliittisen luottamuksen yhtä ilmentymää, luottamusta yhteiskunnan instituutioihin.

Tutkimuksen aineistona käytetään Eläkebarometriä vuosilta 2019–2021. Eläkebarometri on vuosittain julkaistava kyselytutkimus, jossa kartoitetaan suomalaisten näkemyksiä eläketurvasta. Tutkimuksen empiirinen tarkastelu perustuu määrällisille monimuuttujamenetelmille. Analyysit toteutetaan ristiintaulukoinnilla ja lineaarisella regressioanalyysillä.

Tutkimuksen tärkeimpiä tuloksia on, että suomalaisten luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on melko korkea ja vakaata vuodesta toiseen. Näkemykset eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta eri ikäluokkien välillä sekä käsitys eläkkeiden riittävydestä ovat hieman kielteisempiä kuin näkemykset eläkejärjestelmän kestävyydestä tulevaisuudessa. Erityisesti vanhemmat ikäluokat luottavat eläkejärjestelmään ja ovat näkemyksissään myönteisempiä kuin nuoremmat ikäluokat. Naisten luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on puolestaan varauksellisempaa kuin miesten. Sosioekonomiset tekijät selittävät eroja näkemyksissä vain heikosti. Tutkimuksessa havaittiin myös, että suomalaiset pitävät eläkejärjestelmää kannatettavana ja ovat valmiita nostamaan eläkemaksuja, jotta järjestelmää voidaan ylläpitää myös jatkossa. Eläkkeiden leikkaamiseen sekä nykyisiltä että tulevilta eläkeläisiltä suhtaudutaan sen sijaan kielteisesti.

Tulosten perusteella voidaan sanoa, että luottamus tai järjestelmän legitimitetti eivät ole vaarassa, mutta luottamus ei jakaudu eri väestöryhmissä tasaisesti. Tämä tutkimus tarjoaa täydentävän näkökulman suomalaisen eläkejärjestelmän legitimitettiin koskevaan keskusteluun ikääntyvän väestön kontekstissa.

Avainsanat: Suomen eläkejärjestelmä; luottamus; asennetutkimus; eläketurva; institutionaalinen luottamus; ikääntyvä väestö

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Suomalainen eläkejärjestelmä	4
2.1	<i>Eläkejärjestelmän pääpiirteet ja tavoitteet ikääntyvän väestön kontekstissa</i>	4
2.2	<i>Eläketurvan järjestämisperusteet</i>	5
3	Luottamus eläketurvaan ja näkemykset järjestelmästä	9
3.1	<i>Luottamuksen käsite</i>	9
3.2	<i>Luottamus eläkejärjestelmään</i>	11
3.3	<i>Eläkejärjestelmä ja oikeudenmukaisuus</i>	12
3.4	<i>Eläkejärjestelmän kehittäminen ja eläkepoliittisten toimenpiteiden kannatus</i>	15
3.5	<i>Näkemyksiä ja asenteita selittävät tekijät</i>	16
4	Tutkimusasetelma	20
4.1	<i>Tutkimustehtävä</i>	20
4.2	<i>Aineisto, muuttujat ja menetelmät</i>	22
5	Luottamus suomalaiseen eläkejärjestelmään	26
5.1	<i>Näkemykset eläkejärjestelmästä</i>	26
5.2	<i>Näkemyksiä eläkejärjestelmästä selittävät tekijät</i>	29
6	Näkemykset siitä, miten eläkejärjestelmää tulisi kehittää	36
6.1	<i>Näkemykset eläkejärjestelmän kehittämisestä</i>	36
6.2	<i>Näkemyksiä eläkejärjestelmän kehittämisestä selittävät tekijät</i>	38
7	Johtopäätökset	44
	Kirjallisuus	48
	Litteet	55

1 Johdanto

Väestön ikääntyminen, taloudelliset kriisit ja hidastunut talouskasvu luovat merkittäviä haasteita eläkejärjestelmille. Haasteita syntyy, kun eläkkeelle siirtyvät ikäluokat ovat huomattavasti suurempia kuin nuoremmat työssäkäyvät sukupolvet, jotka eläkkeet rahoittavat. Väestön ikääntyminen johtuu yhtäältä syntyvyyden laskusta ja toisaalta eliniän pitenemisestä (esim. Cristea ym. 2020, 1355; Mielonen ym. 2020, 11). Vaikka väestön elinajanodotteen nousu on lähtökohtaisesti myönteinen kehityskulku, aiheuttaa se huomattavia rahoituksellisia ongelmia eläkejärjestelmien toiminnalle. Yksi keskeinen syy tähän on se, että eläkemenot ovat kasvaneet väestön ikääntyessä, ja samaan aikaan väestöennusteet ovat kerta toisensa jälkeen yllättäneet asiantuntijat: elinikä on jatkanut kasvuaan ja toisaalta syntyvyys on ollut vielä arvioituakin alhaisempaa (Mielonen ym. 2020, 11).

Väestörakenteen muutoksen aiheuttamat haasteet näkyvät vahvasti myös Suomessa. Torben Andersen (2021) toteaa tuoreessa arviossaan Suomen eläkejärjestelmästä, että vaikka Suomen eläkejärjestelmä pärjääkin kansainvälisessä vertailussa hyvin, eläkejärjestelmän pitkän ja keskipitkän aikavälin rahoitukselliset ongelmat tulee ratkaista tavalla tai toisella, jotta eläkkeet pystytään maksamaan myös tuleville sukupolville. Keinot Suomen eläkejärjestelmän rahoituksen vahvistamiseksi ovat karkeasti ottaen eläkemaksujen nostaminen, eläke-etuuksien leikkaaminen tai työurien pidentäminen (Tenhunen & Vaittinen 2010, 58). Useimmat keinot saattavat kuitenkin olla vaikeasti hyväksyttävissä. Esimerkiksi eläkemaksuja nostavat tai eläke-etuuksia leikkaavia toimenpiteitä voi olla vaikea saada vietyä läpi poliittisesti (Tenhunen & Vaittinen 2010, 11).

Ikärakenteen muutoksen mukanaan tuomat haasteet ovat luonteeltaan paitsi taloudellisia, myös vahvasti oikeudenmukaisuuteen ja järjestelmän legitimitettiin liittyviä. Julkisesti hallinnoitut eläkejärjestelmät nojaavat useimmiten jonkinlaisen sukupolvisopimuksen varaan, jonka legitimitetti on vahvasti sidonnainen kulloistenkin järjestelmän rahoittajien luottamukseen siitä, että heille riittää eläkkeitä maksettavaksi tulevaisuudessa. Samaa aikaan kuitenkin väestön ikääntyminen ja taloudelliset kriisit pakottavat eläkejärjestelmät sopeutumaan uusiin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin (Naumann 2018, 205). Paine vahvistaa eläkejärjestelmän rahoitusta saattaa heikentää eläkejärjestelmään kohdistuvaa luottamusta ja sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden kokemusta, sillä useimmiten rahoituksen vahvistaminen tarkoittaa ainakin jossain määrin heikennyksiä eläkkeisiin tai vaihtoehtoisesti maksutason nostamista. Näiden toimenpiteiden seuraukset puolestaan koskettavat ennen kaikkea nuorempia sukupolvia, sillä jo eläkkeellä olevien oikeuksien heikentäminen on hankalaa. Näin ollen oikeudenmukaisuuteen ja järjestelmän kehittämiseen liittyvät näkemykset ovat olennaisia tutkittaessa eläkejärjestelmän legitimitettiä.

Instituutioihin kohdistunee tulevaisuudessa suuria muutospaineita, jos nuoremmat sukupolvet luottavat edeltäviä sukupolvia selvästi vähemmän instituutioihin (Simonen ym. 2021, 20). Eläkejärjestelmään kohdistuvalla luottamuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa poliittisen luottamuksen yhtä muotoa, jossa institutionaalinen luottamus on keskiössä ihmisten välisen luottamuksen sijaan. Eläkejärjestelmän legitimitietin näkökulmasta luottamus on keskeisessä roolissa, koska keskivertokansalaisen näkökulmasta eläkejärjestelmä voi näyttäytyä kokonaisuudessaan monimutkaisena ja vaikeasti ymmärrettävänä, jolloin asiantuntijoiden rooli kasvaa. Legitimitietti liittyy tämän tutkimuksen kontekstissa järjestelmän hyväksyttävyyteen ja toimivuuteen, kun taas luottamus siihen, että ihmiset uskovat järjestelmän toimivuuteen siten, miten järjestelmä on tarkoitettu toimimaan. Näin ollen luottamus etenkin siihen, että eläkejärjestelmä on toimiva ja oikeudenmukainen, on olennaista.

Eläkejärjestelmä voidaan nähdä yhdenlaisena yhteiskunnallisena sopimuksena, jonka ylläpitämiseksi luottamus on välttämätöntä (Liukko 2016, 320). Ihmisten tulee voida luottaa siihen, että osallistuessaan vuorollaan eläkkeiden rahoitukseen eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa. Toisaalta ihmisten on pystyttävä luottamaan myös siihen, että järjestelmä kohtelee kansalaisia oikeudenmukaisesti ja että eläkkeiden hallinnointi hoidetaan luotettavalla tavalla. Jotta luottamusta eläkkeisiin voi syntyä, on kaikkien osa-alueiden toimittava luottamusta herättävästi. Eläkejärjestelmään liittyvien näkemysten, erityisesti luottamuksen, tutkiminen on sosiaalipoliittisesti tärkeää, sillä näkemykset ja luottamuksen taso saattavat heijastella yleisemmällä tasolla hyvinvointivaltioon liittyviä asenteita. Lisäksi tulokset saattavat heijastella yleisempiä näkemyksiä yhteiskunnallisesta tilasta, huolta tulevaisuudesta ja mielipiteitä esimerkiksi siitä, mikä järjestelmässä toimii ja mikä taas ei (Liukko 2016, 320).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella suomalaisten näkemyksiä eläketurvasta ja eläkejärjestelmästä. Näkemyksiä tarkastellaan kahdesta tulokulmasta. Yhtäältä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita suomalaisten luottamuksesta eläketurvaan ja eläkejärjestelmän tulevaisuuteen, myös eläkkeiden riittävyyden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Toisaalta tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten näkemyksiä eläkejärjestelmän kehittämisestä. Aiempaa tutkimusta suomalaisen eläketurvaan kohdistuvasta luottamuksesta on jonkin verran (Palomäki ym. 2020; Takala 2015; Kahma & Takala 2012; ks. myös Liukko 2016), mutta aiemmissa tutkimuksissa ei ole tarkasteltu itse luottamuksen lisäksi näkemyksiä esimerkiksi järjestelmän kehittämisestä ja erilaisten väestöryhmien välisistä eroista näkemyksissä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin paikata tätä tutkimusaukkoa ja syventää käsitystä suomalaisten luottamuksesta eläkejärjestelmää kohtaan.

Tutkimus etenee seuraavasti. Johdannon jälkeisessä luvussa 2 keskitytään kuvailemaan suomalaista eläkejärjestelmää eli sen toimintaa yleisellä tasolla, erityispiirteitä sekä keskeisimpiä tavoitteita ikääntyvän väestön kontekstissa. Jotta eläkejärjestelmään liittyviä näkemyksiä ja luottamusta voidaan tarkastella analyttisesti, on ymmärrettävä konteksti, johon eläkejärjestelmä liittyy. Juuri suomalaisen

eläkejärjestelmän peruseriaatteiden kuvaaminen on olennaista myös siksi, että eri maiden eläkejärjestelmät ovat keskenään melko erilaisia. Lisäksi Suomen talouden ja väestörakenteen erityispiirteet on otettava huomioon eläkejärjestelmän kontekstia määritettäessä, sillä näkemykset eivät synny tyhjiössä, vaan yhteiskunnalliset olot vaikuttavat niiden taustalla. Luvussa 3 siirrytään tarkastelemaan luottamuksen käsitettä ensin yleisellä tasolla, minkä jälkeen tarkastelua syvennetään eläkejärjestelmään kohdistuvaan luottamukseen liittyviin erityispiirteisiin ja näkemyksiin eläkejärjestelmästä. Lisäksi luvussa tehdään katsaus aiempaan kirjallisuuteen eläkejärjestelmään kohdistuvasta luottamuksesta. Luvussa käsitellään myös eläkejärjestelmän kehittämistä ja näkemyksiä erilaisista keinoista reformoida eläkejärjestelmää. Mukana kulkee koko ajan ikääntyvän väestön konteksti, joka pakottaa eläkejärjestelmät sopeutumaan muuttuneen yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin, kuitenkin jättämättä kansalaisten näkemyksiä huomiotta. Luvussa 4 siirrytään kuvaamaan tutkimusasetelmaa. Luvussa 5 tarkastellaan empiirisesti, missä määrin suomalaiset luottavat eläkejärjestelmään sekä mitkä tekijät ovat yhteydessä eläkejärjestelmään kohdistuvaan luottamukseen ja näkemyksiin järjestelmän toimivuudesta. Luvussa 6 puolestaan keskitytään tarkastelemaan suomalaisten näkemyksiä siitä, miten eläkejärjestelmää tulisi tarvittaessa reformoida sekä näkemysten taustatekijöitä. Tutkimuksen viimeisessä luvussa tuloksia vedetään yhteen ja tarkastellaan niitä laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

2 Suomalainen eläkejärjestelmä

2.1 Eläkejärjestelmän pääpiirteet ja tavoitteet ikääntyvän väestön kontekstissa

Eläkkeiden rooli Suomen kokonaissosiaalivakuutuksen järjestämisessä on merkittävä. Vuonna 2020 eläkkeiden osuus Suomen kokonaissosiaalimenoista oli noin 45 prosenttia, ja eläkkeitä maksettiin vuonna 2020 yhteensä 33,3 miljardin euron edestä (Suomen virallinen tilasto 2021a). On siis kyse rahallisesti mittavista summista, mutta ennen kaikkea merkittävästä toimeentulon lähteestä vanhuudessa: eläkkeet tulevat koskettamaan valtaosaa väestöstä jossain vaiheessa elinkaarta, viimeistään silloin, kun työura tulee päätökseensä. Eläkkeillä on siis vahva institutionaalinen rooli yhteiskunnassa. Suomalaisen eläkejärjestelmän peruseriaatteiden ja eläkkeiden järjestämistapojen ymmärtäminen pääpiirteittäin on olennaista, kun tarkastellaan järjestelmään kohdistuvaa luottamusta. Eläkkeisiin kohdistuva luottamus kytkeytyy myös ainakin jossain määrin siihen, millaisena eläkejärjestelmän rakenne ymmärretään (Kahma & Takala 2012, 12). Eläkejärjestelmän rakenteen ja toiminnan ymmärtäminen on välttämätöntä myös silloin, kun tarkastellaan keinoja eläkejärjestelmän kehittämiseksi ja erilaisten keinojen nauttimaa legitimitettä.

Eläkkeillä on erilaisia tehtäviä sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. Eläkkeet tasaavat kulutusmahdollisuuksia eri elämänvaiheiden välillä, toimivat vakuutuksena elinajanodotteen kasvun ja vanhenemisen riskiä vastaan, vähentävät köyhyyttä ja takaavat toimeentulon vanhuudessa sekä toteuttavat tulojen uudelleenjakoa sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti (Barr & Diamond 2006, 16–17; Airio & Kangas 2017, 618; ks. myös Barr 2001, 89). Näin ollen osa eläkkeiden tavoitteista liittyy toimeentulon turvaamiseen ja osa ansiotason säilyttämiseen. Eläkejärjestelmän tehtävät voidaankin moninaisuutensa vuoksi nähdä haastavina, kun ne yhdistetään kunnianhimoisiin tavoitteisiin: yhteiskunnan muuttuessa jatkuvasti eläkejärjestelmän tulisi vielä kaiken lisäksi pysyä vakaana ja luotettavana vuosikymmenten ajan (Johanson ym. 2011, 9).

Suomen väestö ikääntyy. Vuonna 2020 yli 65-vuotiaiden osuus koko väestöstä oli lähes 23 prosenttia, kun vielä kymmenen vuotta sitten eli vuonna 2011 osuus oli noin 18 prosenttia (Suomen virallinen tilasto 2021b). Väestön odotetaan vanhenevan myös tulevina vuosikymmeninä (Suomen virallinen tilasto 2021c). Väestön ikääntymisestä seuraava eläkeläisten kasvava määrä aiheuttaa huomattavia paineita eläkkeiden rahoitukselle erityisesti järjestelmissä, joissa työkäiset rahoittavat eläkkeellä olevien eläkkeitä (Tenhunen & Vaittinen 2010, 11). Olli Kangas kuvaa Strategisen tutkimuksen ja sosiaaliturvakomitean tietokoosteessa (2021) ilmiötä, jossa nuoremman ja vanhemman väestön

tulonsiirtoja ja palveluita rahoittavat kulloinkin työssäkäyvät ikäluokat, sukupolvien väliseksi ketjukirjeksi. Niin kutsuttu hyvinvointivaltion ketjukirjemäisyys toimii hyvin niin kauan, kun sukupolvet ovat suunnilleen samankokoisia, mutta ongelmia syntyy, kun nuoremmat sukupolvet ovat huomattavasti pienempiä kuin vanhemmat ikäluokat. Samansuuntaisia ajatuksia on myös Nicholas Barrilla (2001), joka kuvaa hyvinvointivaltiota ”säästöpossuksi”, jonka tehtävänä on tasata tuloja eri elämänvaiheiden välillä: ihmisten rooli sosiaaliturvan nettosaajina ja -maksajina vaihtelee elämänvaiheen mukaan. Barrin (2001) ajatuksia mukailleen eläkejärjestelmän, etenkin Suomen jakoperiaatteelle perustuvan järjestelmän, voidaan nähdä olevan hyvä esimerkki säästöpossuomaisesta horisontaalisesta tulonjaosta eri elämänvaiheiden välillä. Eläkejärjestelmän taloudellisen tasapainon kannalta olisikin oleellista, että sukupolvet olisivat keskenään suunnilleen samansuuruisia. On kuitenkin hyvä huomioida, ettei väestön ikääntyminen johda automaattisesti ongelmiin. Jos ajatellaan, että jokaisen seuraavan sukupolven yleinen elintaso nousee verrattuna aikaisempiin sukupolviin, ongelmia ei periaatteessa pitäisi syntyä. Sen sijaan, jos elintason kasvu pysähtyy, ongelmia voi ilmaantua erityisesti sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. (Takayama 2014, 101.) Onkin tärkeää ymmärtää, etteivät Suomenkaan eläkejärjestelmän ongelmat liity ainoastaan väestörakenteen kehitykseen, vaan niihin johtavat useat samanaikaiset tekijät.

2.2 Eläketurvan järjestämisperusteet

Suomen kokonaiseläkejärjestelmä muodostuu lähinnä lakisääteisistä ja pakollisista eläkkeistä. Köyhyyden lievittämiseen tarkoitettun perusturvan takaavat Suomessa verovaroin rahoitetut takuu- ja kansaneläkkeet, ja työeläkkeiden avulla huolehditaan ansiotason säilyttämisestä (esim. Kangas & Luna 2011, 210). Kansainvälisesti poikkeuksellisesti Suomessa myös ensisijaisesti ansiotason säilyttämiseen kehitetty työeläkejärjestelmä on lakisääteinen, ja sen rahoitus perustuu työnantajien ja työntekijöiden maksamille eläkemaksuille (esim. Kangas & Luna 2011). Voidaan siis sanoa, että Suomalaista eläkejärjestelmää leimaa vahvasti lakisääteisyys.

Eläkejärjestelmien toimintaa kuvatessa tapana on usein erottaa toisistaan niin kutsutut eläketurvan pilarit (eng. *pillar*) ja kerrokset (eng. *tier*). Pilarit kuvaavat eläketurvan järjestämistapaa, kun taas kerrokset kuvastavat eläketurvan erilaisia rooleja vanhuusajan toimeentulon tarjoajina. Sekä pilareita että kerroksia voidaan katsoa olevan kolmessa tasossa. Ensimmäisen pilarin eläkkeet ovat julkisesti järjestettyjä eläkkeitä, toisen pilarin eläkkeet ammatillisia eläkkeitä ja kolmannen pilarin eläkkeet yksityisesti järjestettyjä eläkkeitä. Ensimmäisen kerroksen eläkkeet puolestaan turvaavat minimitoimeentulon, toisen kerroksen eläkkeet huolehtivat ansiotason säilyttämisestä ja kolmannen kerroksen yksityiset eläkkeet täydentävät ensimmäisen ja toisen kerroksen eläketurvaa. (Hinrichs 2019, 421; Ebbinghaus 2011, 9–10; Immergut & Anderson 2007, 21–23; ks. myös Uusitalo 2017, 91–92.)

Suomen eläkejärjestelmässä voidaan sanoa olevan piirteitä varsinkin kahdesta ensimmäisestä pilarista ja kerroksesta. Siksi sitä kuvataankin usein hybridiksi kansainvälisestä vertailevasta näkökulmasta katsottuna. Ansiosidonnaisten työeläkkeiden voidaan nähdä kuuluvan yhtäältä ensimmäisen pilarin eläkkeisiin lakisääteisyysvuoksi, mutta toisaalta niissä on piirteitä myös toisen pilarin ammatillisista eläkkeistä. (Kangas & Luna 2011.) Suomessa niin kutsutun kolmannen tason tai pilarin eläkkeiden, joiden tarkoituksena on täydentää lakisääteisiä eläkkeitä, rooli on toistaiseksi ollut melko merkityksetön (esim. Uusitalo 2017, 92). Etenkin yksilölliset ja elinikäiset yksityiset eläkevakuutukset ovat Suomessa harvinaisia (Määttänen 2016, 91). Yksityiset eläkkeet eivät myöskään saa taakseen juurikaan kansalaisten tukea (Forma ym. 2007, 36; Kallio 2008, 11; ks. myös Ervasti & Kangas 1994). Toisaalta on nähtävissä, että kiinnostus etenkin ammattikunnittain eriytyneitä lisäeläkkeitä ja toisaalta yksityistä eläkesäästämistä kohtaan on kasvanut jonkin verran (Kangas & Luna 2011, 236–238).

Karkeasti ottaen eläkejärjestelmien rahoitus voidaan järjestää kahdella eri tavalla. Jakoperusteisissa eläkejärjestelmissä edellisten sukupolvien eläkkeiden rahoittamisesta vastaavat tulevat sukupolvet, kun taas rahastoivissa järjestelmissä, joissa eläkkeet rahoitetaan säästöistä ja sijoitusten tuotoista, kullakin sukupolvella on vastuu omien eläkkeidensä rahoituksesta. Käytännössä eri maiden, myös Suomen, kokonaiseläkejärjestelmissä yhdistyy piirteitä sekä jako- että rahastoivista järjestelmästä: Suomen työeläkejärjestelmä perustuu osittain rahastoivalle jakojärjestelmälle, kun taas takuu- ja kansaneläkkeet perustuvat puhtaasti jakojärjestelmälle. (Tenhunen 2016, 61–62.) Jakoperiaatteella toimivien eläkejärjestelmien etuna voidaan nähdä olevan se, että ne pystyvät vähentämään melko hyvin köyhydessä elävien eläkeläisten määrää ja toimimaan tehokkaasti tulonjakajina sukupolvilta toisille (Takayama 2014, 102).

Suomen eläkejärjestelmää voidaan kuvata myös etuusperusteiseksi, eli eläkkeiden maksun perusteet pysyvät vakaina, kun taas eläkemaksut joustavat tarvittaessa (Uusitalo 2017, 92–93). Vastakohtana etuusperusteisuudelle voidaan pitää maksuperusteista järjestelmää, jossa eläkemaksut on ennalta määrätty ja eläke-etuudet joustavat tilanteessa, jossa järjestelmän rahoitus ei ole tasapainossa (Tenhunen 2016, 62). Voidaan ajatella, että etuusperusteinen järjestelmä olisi helpommin hyväksyttävissä kuin maksuperusteinen järjestelmä, koska etuusperusteisessa järjestelmässä eläke-etuus on ennalta määrätty eikä se siten ole suoraan riippuvainen eläkejärjestelmän rahoituksen tasapainosta. Toisaalta myös eläkemaksujen heikompi ennakoitavuus saattaa aiheuttaa epävarmuutta.

Eläkejärjestelmää voidaan tarkastella myös riskien näkökulmasta: eläkkeet on kehitetty antamaan turvaa perinteiseksi sosiaalisesti riskiksi kutsutun vanhuuden varalle (esim. Havakka 2018, 125). Ikääntyminen riskinä koskettaa käytännössä koko väestöä, vaikkakin riski on rajattu vain vanhempaan väestöön. Lisäksi vanhuus voidaan nähdä paitsi toimeentuloon liittyvänä riskinä, myös elinkaaririskinä. (Havakka 2018, 162.) Koko väestön ikääntyminen puolestaan voidaan luokitella uudeksi sosiaalisesti

riskiksi, jopa globaaliksi trendiksi. Riskinäkökulma on mielenkiintoinen eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuuden kannalta, sillä erilaisissa järjestelmissä riskit jakautuvat eri ryhmille. Esimerkiksi jakojärjestelmässä riskit kohdistuvat ensisijaisesti kulloinkin työssäkäyvälle sukupolvelle, joka rahoittaa maksettavat eläkkeet. Jakojärjestelmän etuna voidaan kuitenkin pitää sitä, ettei eläke-etuuksia ole sidottu tiukasti eläkemaksuihin, mikä puolestaan mahdollistaa riskien jakamisen sukupolvien välillä (Tenhunen 2016, 62). Myös etuusperusteisessa järjestelmässä riskit kohdistuvat ensisijaisesti maksajille (Uusitalo 2017, 90).

Riskien kasaantuminen järjestelmän eri osapuolille saattaa aiheuttaa myös poliittisia riskejä päättäjille. Suurimpia haasteita jakoperusteisissa eläkejärjestelmissä voidaan sanoa olevan se, miten järjestelmä kannustaa poliittisia päättäjiä ennemminkin lykkäämään vaikeita päätöksiä kuin tekemään niitä (Takayama 2014, 103). Eläkepolitiikka onkin erityisen haastavaa, sillä tehtävät päätökset ulottuvat pitkälle tulevaisuuteen, mikä taas on tietyllä tapaa ristiriidassa syklisen ja lyhytjänteisen poliittisen päätöksenteon kanssa. Näin ollen etenkin vahvasti poliittisesti ohjattu eläkepolitiikka on altis suurten päätösten lykkäämiselle. (Whitehouse ym. 2009, 533.) Lisäksi on pidettävä mielessä, että vanhempi väestö ja eläkeläiset ovat perinteisesti olleet aktiivisia äänestäjiä verrattuna nuorempiin sukupolviin. Näin ollen poliitikot usein viivyttävät ikäviä päätöksiä jättäen huomioimatta nuoremmat sukupolvet päätöksenteossa niin kauan, kun eläkejärjestelmä on ylijäämäinen. (Takayama 2014, 102.) Suomessa eläkepolitiikka on ollut jo pitkään melko teknokraattista eli asiantuntijavetoista, eikä poliittiselle päätöksenteolle ole siksi jäänyt kovinkaan suurta liikkumavaraa. Tarvittavien muutosten tekeminen saattaa olla Suomen hajautetun hallinnon mallissa hidasta esimerkiksi kunkin osapuolen vastuualueiden hämärtyminen vuoksi (Barr 2013, 87).

Niin kutsutut automaattiset vakautusmekanismit, jotka ovat osa monia eläkejärjestelmiä, muun muassa Suomen eläkejärjestelmää, vähentävät tarvetta poliittisesti toteutetuille muutoksille yhdessä eläkejärjestelmän kehittämistavan kanssa ja pienentävät siten poliittista riskiä heikentää eläkejärjestelmää (Mielonen 2021, 32). Automaattisella vakautusmekanismilla tarkoitetaan lakisääteisiä toimia, joiden avulla eläkejärjestelmän rahoitusta pyritään tasapainottamaan ilman erillistä päätöstä (Tenhunen & Vaittinen 2010, 20; Vidal-Meliá ym. 2009, 289). Automaattiset vakautusmekanismit vähentävät tarvetta poliittisille päätöksille etenkin etuusperusteisissa ja jakoperusteella toimivissa eläkejärjestelmissä. Tämä toteutetaan pidentämällä päätöksentekohorisonttia eli tekemällä pitkän ajan päähän ulottuvia päätöksiä. (Vidal-Meliá ym. 2009, 289.) Suomen eläkejärjestelmässä automaattisia vakautusmekanismeja ovat esimerkiksi elinaikakerroin ja vanhuuseläkeikä, joka on sidottu elinajanodotteeseen (esim. Mielonen ym. 2020). Automaattiset vakauttajat saattavat jopa lisätä järjestelmän uskottavuutta, koska niiden avulla riskiä poliittiseen ja ennakoimattomaan päätöksentekoon voidaan vähentää tilanteessa, jossa järjestelmän rahoitus on kriisissä (Tenhunen & Vaittinen 2010, 12). Toisaalta, mikäli kokonaiskuva järjestelmästä ja muutosten vaikutuksista omaan eläketurvaan hämärtyy,

voi luottamus eläkejärjestelmää kohtaan myös heikentyä automaattisten vakautusmekanismien takia (Tenhunen & Vaittinen 2010, 22). Automaattisten vakautusmekanismien voidaan sanoa lisäävän myös sukupolvien välistä oikeudenmukaisuuden kokemusta. Automaattisten vakautusmekanismien säätäminen voi olla myös suotuisaa poliitikoille: heidän ei tarvitse tehdä suoraa ja usein epämieluisaa poliittista päätöstä esimerkiksi etuuksien heikentämisestä, vaan he päättävät vain mekaniemista, joka aktivoituu todennäköisesti vasta myöhemmin ja jonka seurauksena muutokset eläketurvaan näkyvät vasta pitkän ajan kuluttua. (Vidal-Meliá ym. 2009, 289–291.)

3 Luottamus eläketurvaan ja näkemykset järjestelmästä

3.1 Luottamuksen käsite

Kaikki yhteiskunnat tarvitsevat toimiakseen luottamusta: luottamus toimii ikään kuin yhteiskuntia koossapitävänä voimana. Luottamusta tarvitaan paitsi ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä, myös ihmisten ja instituutioiden välisessä vuorovaikutuksessa (esim. Kotkavirta 2000). Myös erilaisten yhteiskunnallisten sopimusten, kuten eläkejärjestelmän, toteutumisessa luottamuksen rooli on keskeinen. Korkeaa luottamuksen tasoa yhteiskunnassa pidetään usein myös itseisarvollaisesti hyvänä asiana. Luottamus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, vaan sen ylläpitäminen vaatii yksilöiden ja yhteiskunnan resursseja. Nykyaikaisissa yhteiskunnissa tarve luottamukselle lisääntyy jatkuvasti. Taylor-Goobyn (2005, 218) mukaan luottamuksen tehtävänä onkin vaimentaa yhteiskuntien kompleksisuutta, joita modernisaatio ja riskit tuottavat. Toisaalta muuttuva yhteiskunta ja lisääntyvät riskit johtavat myös luottamuksen heikentymiseen yhteiskunnissa. Ilmiötä voidaankin kutsua luottamuksen paradoksiksi: yhteiskuntien kehittyessä myös luottamukselle asetetut vaatimukset yhteiskunnassa kasvavat, ja sen vuoksi luottamuksella on tapana rapautua. (Taylor-Gooby 2005, 218.) Näin ollen luottamuksen ylläpitämisestä tulee ajan myötä yhä haastavampaa.

Luottamusta tutkittaessa on useimmiten tapana erottaa toisistaan luottamus ihmisiin ja luottamus instituutioihin, toisin sanoen sosiaalinen ja poliittinen luottamus (esim. Naumann 2018, 189; Vickerstaff ym. 2012). Poliittinen luottamus viittaa luottamusta instituutioiden toimintaan, kun taas sosiaalisella luottamuksella tarkoitetaan ihmisten välistä luottamusta. Poliittinen luottamus ei perustu henkilökohtaiseen tuntemiseen vaan usein toisen käden lähteisiin, esimerkiksi mediaan. Näin ollen poliittinen luottamus on luonteeltaan ohuempaa kuin sosiaalinen luottamus, ja se saattaa heikentyä modernin poliittisen ympäristön vaikutuksesta. (Newton 1999, 179.)

Tutkimuskirjallisuudessa luottamuksen erilaisia ulottuvuuksia on kuvattu useilla eri nimityksillä. Luhmann (1988, 102) erottaa toisistaan luottamuksen (eng. *trust*) ja luottavaisuuden (eng. *confidence*). Hänen mukaansa termien pitäminen erillään on olennaista, sillä vaikka henkilökohtaisissa ihmissuhteissa luottamus on keskiössä ja välttämätöntä, sama ei päde enää siinä vaiheessa, kun osallistutaan poliittiseen tai taloudelliseen toimintaan. Tällöin tarvitaan nimenomaan luottavaisuutta. Myös Seligman (1997, 19) pitää tärkeänä, että luottamus erotetaan luottavaisuudesta, ja hänen näkemyksensä käsitteiden eroista vastaa pitkälti Luhmannin (1988) määritelmää. Seligman (1997) hahmottaa luottamuksen ja luottavaisuuden välisen eron siten, että luottamus viittaa ihmisten väliseen luottamukseen ja luottavaisuus puolestaan uskoa instituutioihin. Sen sijaan Giddensin (1990, 33)

mukaan luottamus puolestaan on pikemminkin linkki uskon (eng. *faith*) ja luottavaisuuden välillä, eikä niinkään erillään luottavaisuuden käsitteestä, kuten Luhmann ja Seligman esittävät. Luottamuksen käsite ei siis ole täysin yksiselitteinen ja riippuu usein kontekstista. Luottamuksen eri ulottuvuudet ovat lisäksi useasti yhteydessä toisiinsa.

Eläkejärjestelmään ja toisaalta eläkkeiden tulevaisuuteen kohdistuva luottamus on luonteeltaan enemmän poliittista tai institutionaalista kuin sosiaalista luottamusta. Poliittinen luottamus on oleellinen osa demokraattisten yhteiskuntien toimintaa, sillä se mahdollistaa instituutioiden ja kansalaisten välisen sujuvan vuorovaikutuksen (esim. Ervasti ym. 2019, 1208). Poliittista luottamusta tutkittaessa onkin olennaista erotella, mihin luottamus kohdistuu (esim. Norris 1999, 1). Poliittinen luottamus on tapana jakaa edelleen erityiseen (eng. *specific*) ja yleiseen (eng. *diffuse*) poliittiseen luottamukseen (Naumann 2018, 189; Norris 1999, 10). Esimerkiksi luottamusta instituutioihin tulisi käsitellä erillään luottamuksesta vaikkapa tiettyjä poliitikkoja kohtaan (Norris 1999, 10). Poliittisen tai institutionaalisen luottamuksen tarkastelussa toisistaan erotetaan usein luottavaisuuden (eng. *confidence*) käsite, jolla tarkoitetaan luottamusta instituution toimintaan, sekä luottamuksen (eng. *trust*) käsite, jolla tarkoitetaan joko rationaalista tai tunteisiin perustuvaa uskoa yhteiskunnan toimijoiden kykyihin ja motiiveihin (Norris 2011, 19). Eläkejärjestelmän kontekstissa luottavaisuudella voidaan siis tarkoittaa luottamusta esimerkiksi siihen, että eläkejärjestelmä on toimiva ja pystyy vastaamaan sille asetettuihin tavoitteisiin. Luottamuksella puolestaan voidaan viitata enemmän näkemyksiin siitä, toimivatko esimerkiksi eläkejärjestelmän päättäjät luotettavasti.

Toisinaan on tapana puhua myös poliittisesta kannatuksesta (eng. *political support*). Myös poliittinen kannatus jaetaan erityiseen ja yleiseen poliittiseen kannatukseen: yleinen poliittinen kannatus (eng. *diffuse support*) on luonteeltaan pysyvämpää kuin erityinen (eng. *specific support*). Luottamus järjestelmään on seurausta kokemuksista ajan myötä, ja se voidaan nähdä yhtenä yleisen poliittisen kannatuksen puolena, mutta sitä on silti tarkasteltava aina erillään. (Easton 1975, 444; 449.) Myös Norris (2011, 21–22) käsittelee erityistä ja yleistä poliittista kannatusta erillään toisistaan: erityisellä poliittisella kannatuksella hän tarkoittaa kansalaisten tukea vallassa olevia päättäjiä kohtaan, kun taas yleisellä poliittisella kannatuksella hän viittaa abstraktimman tason poliittisen järjestelmän kannatukseen, joka auttaa ylläpitämään järjestelmän legitimitettä. Norris (2011, 21–22) esittää, että vaikka erityinen poliittinen kannatus vaihtelee lyhyemmissä sykleissä, luo yleinen poliittinen kannatus jatkumoa ja pohjan järjestelmän legitimitetille. Poliittinen tai institutionaalinen luottamus voidaankin nähdä yleisen poliittisen kannatuksen toisena komponenttina legitimitetin ohella: luottamus esimerkiksi viranomaisten kykyyn hoitaa yhteisiä asioita voi romahtaa ilman, että järjestelmän legitimitetti kuitenkaan romahtaisi (Easton 1975, 453).

Legitimiteetti voidaan nähdä myös linkkinä oikeudenmukaisuuden ja luottamuksen välillä. Sosiaaliturvan legitimiteetti riippuu yhtäältä järjestelmän luotettavuudesta (eng. *credibility*) ja oikeudenmukaisuudesta (eng. *fairness*). Luotettavuus koostuu näkemyksistä järjestelmän kestävyydestä kulloisessakin yhteiskunnallisessa kontekstissa, kuten ikääntyvän väestön yhteiskunnassa, sekä järjestelmän takaaman toimeentulon tason riittävydestä. Koettu oikeudenmukaisuus taas riippuu siitä, kuinka reiluksi järjestelmä koetaan joko omalla tai muiden ihmisten kohdalla. (Kangas ym. 2021.) Järjestelmän legitimiteetin voi nähdä koostuvan kolmesta osa-alueesta: koetusta oikeudenmukaisuudesta, kokemuksesta siitä, että järjestelmä on toimiva sekä näkemyksistä liittyen järjestelmän kestävyYTEEN (Fridberg 2012, 137–138). Nämä kaikki osa-alueet ovat keskeisiä tarkastelun kohteita myös eläkejärjestelmän legitimiteettiä tarkasteltaessa.

3.2 Luottamus eläkejärjestelmään

Kun ihmisiltä kysytään, missä määrin he luottavat eläkejärjestelmään, saadaan kysymyksenasettelusta riippuen hyvin erilaisia vastauksia. Vaikka eläkkeisiin liittyvien asenteiden voidaan ajatella olevan luonteeltaan melko pysyviä (Ebbinghaus & Naumann 2020, 173), vaihtelevat eri tutkimusten tulokset keskenään jonkin verran. Yleisellä tasolla luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on korkeaa, kun taas luottamus eläkejärjestelmän eri osa-alueisiin, kuten eläkejärjestelmän taloudelliseen kestävyYTEEN tai eläkkeiden luotettavaan hallintointiin on selkeästi matalampaa (ks. Palomäki ym. 2020; Liukko 2016; Takala 2015; Kahma & Takala 2012). Tutkimustiedon valossa voidaan siis sanoa, että luottamus eläkejärjestelmään on jossain määrin eri asia kuin luottamus eläkkeiden eri osa-alueiden toimintaan. Tämä saattaa johtua siitä, että eri tavalla muotoillut kysymykset jäsentyvät ihmisten mielisissä eri tavoin. Yleisesti muotoiltu kysymys siitä, luottaako henkilö eläkejärjestelmään saattaa esimerkiksi heijastella enemmän henkilön luottamusta hyvinvointivaltion toimintaan enemmän kuin eläkejärjestelmään kohdistuvaa luottamusta sinänsä. Luottamuksen mittaamisessa onkin oleellista se, mitä kysytään. On siis mielekästä tarkastella paitsi tekijöitä, jotka selittävät yleistä luottamusta eläkejärjestelmää kohtaan, myös tekijöitä, jotka selittävät luottamusta eläkkeiden erilaisia tehtäviä kohtaan.

Luottamus ei ole irrallaan muista näkemyksistä vaan liittyy vahvasti yleisempiin hyvinvointivaltioon kohdistuviin asenteisiin. Alhainen luottamuksen taso voi myös kertoa siitä, ettei hyvinvointivaltiota koeta toimivaksi. On havaittu, että tyytymättömyys sosiaalipoliittista järjestelmää kohtaan saattaa heikentää järjestelmän legitimiteettiä (Fridberg 2012, 150). Toisaalta myös matala luottamuksen taso ja tyytymättömyys vallitsevaan järjestelmään saattaa olla yhteydessä siihen, että eläkejärjestelmän uudistamispaaineet kasvavat (Naumann 2018, 188). Taloudelliset kriisit ja hyvinvointivaltion heikennykset murentavat poliittista luottamusta, ja etenkin yleistynyt poliittinen luottamus saattaa olla vaarassa (Kumlin & Haugsgjerd 2017, 296–297).

Eläkejärjestelmään kohdistuva luottamuskaan ei ole immuuni yhteiskunnallisille muutoksille: väestön ikääntymisen, työttömyyden kasvun ja taloudellisten kriisien on havaittu olevan yhteydessä heikentyneeseen luottamukseen eläkejärjestelmää kohtaan (Naumann 2018, 206). On havaittu, että eläkejärjestelmän pysyvyys on keskeisessä asemassa eläkejärjestelmän nauttiman luottamuksen suhteen. Jotta ihmiset voisivat luottaa eläkejärjestelmään, heidän on voitava luottaa siihen, että he saavat eläkemaksuihin suhteutetut eläkkeet luvatusi (Tenhunen 2016, 58). Luottamusta lisääviä tekijöitä ovatkin eläkejärjestelmän jatkuvuus ja varmuus, hyvinvointivaltion yleinen toimivuus sekä avoin ja läpinäkyvä järjestelmä. Epäluottamusta eläkejärjestelmää kohtaan puolestaan lisäävät kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta, huoli eläkkeiden riittävydestä, epävarmuus omasta tai yleisestä taloudellisesta tilanteesta sekä järjestelmässä tapahtuvat jatkuvat muutokset (Liukko 2016). Liukon (2016) tuloksia tukee Naumannin (2018, 206) havainto siitä, että eläketurvan heikennykset ja uudistukset heikentävät luottavaisuutta eläkejärjestelmää kohtaan.

Luottamus eläkejärjestelmään ei synny tyhjiössä, vaan yleiset yhteiskunnalliset olosuhteet vaikuttavat näkemyksiin järjestelmästä. Eläkejärjestelmään kohdistuvan luottavaisuuden tason on havaittu olevan yhteydessä yhteiskunnallisiin järjestelmään kohdistuviin paineisiin, kuten taloudelliseen kriisiin, työttömyyden tason nousuun tai väestön ikääntymiseen, ja eroja vuosien välillä on havaittavissa suhteellisen lyhyelläkin aikavälillä (Naumann 2018, 206). On hyvä pitää mielessä, että järjestelmän koetut haasteet perustuvat pitkälti myös mielikuviin vallitsevista yhteiskunnallisista olosuhteista. Näkemykset järjestelmän legitimitetistä saattavatkin muovautua erilaisten diskurssien mukaan: poliittiset toimijat määrittävät ongelmat median kautta, ja nämä määritelmät ja poliittiset diskurssit muovaavat käsityksiä järjestelmän toimivuudesta (Andersen 2008, 104–105). Lisäksi harhaluuloja ja väärinkäsityksiä eläkejärjestelmästä saattaa syntyä järjestelmän monimutkaisuuden vuoksi (Johanson ym. 2011, 10). Ebbinghaus ja Naumann (2020, 173) ovat kuitenkin havainneet, että eläkkeisiin liittyvät asenteet muuttuvat hitaasti, eikä edes ikääntyvän väestön tuoma paine järjestelmälle ole muuttanut mielipiteitä kovinkaan nopeasti. Näkemyksissä on heidän mukaansa kuitenkin havaittavissa hienoista uudelleenorientoitumista ja eläkejärjestelmän kannatuksen heikkenemistä.

3.3 Eläkejärjestelmä ja oikeudenmukaisuus

Tärkeä eläkkeisiin liittyvä oikeudenmukaisuuden aspekti liittyy sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen ja siihen, mitä oikeudenmukaisuudelle tapahtuu, kun tulevat sukupolvet ovat yhä vain pienempiä kuin edeltäjänsä. Sukupolvien välisissä eriarvoisuuksissa ei ole historiallisesti katsottuna sinällään mitään uutta: yhteiskunnissa on ollut aina epäoikeudenmukaisuuksia sukupolvien välillä, mutta vasta väestön ikääntyminen on tuonut mukanaan keskustelun sukupolvien välisestä

oikeudenmukaisuudesta (Daniels 1988, 11–12). Keskustelu on aiheellinen monesta näkökulmasta, eikä vähiten eläkejärjestelmään liittyen ikääntyvän väestön kontekstissa. Ikään perustuva uudelleenjako, jota eläkejärjestelmässä tapahtuu, on lähtökohtaisesti melko legitiimiä ja oikeudenmukaista, koska kaikkien voi periaatteessa olettaa elävän jokaisen elämänvaiheen läpi. Sen sijaan sukupolvien välinen uudelleenjako on vain harvoin lähtökohdiltaan ongelmatonta: sukupolvien välillä on käytännössä aina eroja, vaikka jakojärjestelmä vaatii toimiakseen ideaalin tilanteen, jossa sukupolvet olisivat keskenään samanlaisia. (Kohli 2015, 266–267.) Väestörakenteellisista tekijöistä johtuen järjestelmä ei voi toimia ideaalitulanteessa, joten kysymykset sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta ovat aiheellisia.

Yksi merkittävä sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvä ongelma on elinaikakertoimen käyttöönotto Suomen eläkejärjestelmässä. Elinaikakerroin otettiin käyttöön vuonna 2010, ja se on elinajanodotteeseen sidottu eläkejärjestelmän automaattinen vakautusmekanismi, joka leikkaa alkavia eläkkeitä (Eläketurvakeskus 2020). Käytännössä elinaikakertoimen käyttöönotto tarkoittaa, että nuorempien ikäluokkien eläke-etuudet pienenevät, koska elinajanodote kasvaa. Oikeudenmukaisuuden kannalta ongelmia syntyy, kun nuoremmat ikäluokat saavat samoilla tai jopa korkeammilla eläkemaksuilla matalampaa eläkettä verrattuna vanhempiin ikäluokkiin. (Liukko 2013, 226–227.)

Sukupolvisopimuksen käsitteen ymmärtäminen on olennaista tarkasteltaessa jakoperusteisten eläkejärjestelmien oikeudenmukaisuutta. Kvist (2015, 135) kuvaa sukupolvisopimusta kirjoittamattomana sopimuksena sukupolvien välillä: työikäinen väestö rahoittaa hyvinvointipalveluita ja sosiaalisia investointeja erityisesti lapsille ja eläkeläisille, ja työikäinen väestö voi odottaa vastineeksi seuraavan sukupolven rahoittavan vuorollaan heidän hyvinvointipalvelunsa. Jakoperusteista eläkejärjestelmää voidaan pitää yhdenlaisena sukupolvien välisenä sopimuksena. Kulloinkin työssäkäyvät rahoittavat työssäoloaikana eläkeikäiselle väestölle maksettavia eläkkeitä. He voivat siten vastineeksi odottaa, että seuraavat sukupolvet huolehtivat heidän eläkkeidensä rahoituksesta. (Tenhunen 2016, 61.)

Sukupolvisopimuksen vaarantumisesta tai sukupolvien välisestä konfliktista puhuminen saattaa kuitenkin luoda vääristyneen kuvan yhteiskunnallisesta tilanteesta. Daniels (1988, 18) kritisoikin ikäryhmien välisen konfliktin ajatusta, koska kaikki ihmiset ovat oletusarvoisesti sekä nuoria että vanhoja elämänsä aikana. Tämän vuoksi Daniels esittääkin vaihtoehtoisen lähestymistavan sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden tarkasteluun. Niin kutsutun elinkaarinäkökulman (eng. lifespan approach) mukaan sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus on ongelma, joka voidaan parhaiten ratkaista hylkäämällä ajatus ”nuorista” ja ”vanhoista” erillisinä ryhminä, sillä ihmiset ikääntyvät. Sen sijaan tulisi keskittyä pohtimaan, miten resurssit voitaisiin järjestää järkevällä ja oikeudenmukaisella tavalla jokaisessa elämänvaiheessa.

Eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta voidaan tarkastella aktuaarisen oikeudenmukaisuuden käsitteen avulla. Aktuaarisella oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan koko elinkaaren aikana maksettujen eläkemaksujen ja saatavan eläke-etuuden välistä suhdetta: mitä paremmin maksetut eläkemaksut tuotto-osuuksineen vastaavat saatavaa eläkettä, sitä korkeampi aktuaarisen oikeudenmukaisuuden taso on. Vastakkaisessa tilanteessa eli aktuaarisen oikeudenmukaisuuden ollessa alhaista, eläke-etuudet maksetaan tasasuuruusina huolimatta siitä, että eläkemaksujen suuruus riippuu tuloista. Ääriesimerkki alhaisen aktuaarisen oikeudenmukaisuusperiaatteen mukaan toimivasta järjestelmästä on tarveharkintainen eläkejärjestelmä. (Tenhunen 2016, 59.) Voidaankin sanoa, että Suomen työeläkejärjestelmä perustuu meritokraattisille periaatteille, joita vahvistaa entisestään työeläkkeiden katottomuus.

Meritokratian lisäksi Suomen eläkejärjestelmässä on vahvasti läsnä myös uudelleenjakavan oikeudenmukaisuuden periaate (Airio & Kangas 2017, 618). Suomen eläkejärjestelmän voidaan nähdä toteuttavan aktuaarisen oikeudenmukaisuuden periaatetta hyvin. Työeläkkeet kompensoivat työuran aikaista tulotasoa melko hyvin (Rantala ym. 2021). Toisaalta Kankaan ja Lunan (2011, 236) mukaan nähtävissä on muutos: erityisesti kansaneläkkeiden taso on jäänyt jälkeen yleisestä palkkakehityksestä, ja on ennustettu, että työeläkkeiden korvausaste tulee laskemaan vain noin 30–50 prosenttiin työuran aikaisista ansioista. Vuonna 2020 työeläkkeiden keskimääräinen korvausaste¹ on kuitenkin noin 59 prosenttia työuran aikaisista ansioista (Eläketurvakeskus 2021, 21). Ainakaan vielä tällaiset ennusteet eivät siis ole toteutuneet. Toisaalta on ennustettu, että eläkkeet kasvavat vuodesta 2020 lähtien keskiansioita hitaammin, koska etenkin elinaikakerroin leikkaa tulevia eläkkeitä (Eläketurvakeskus 2021, 20).

Aktuaarista oikeudenmukaisuutta lisännee myös työeläkkeiden eläkekaton puuttuminen, mikä onkin yksi Suomen eläkejärjestelmän erityispiirteistä. Työeläkkeillä ei ole varsinaista kattoa, ja korkeimmat työeläkkeet voivatkin tästä syystä olla hyvinkin korkeita. Katottomuus palvelee erityisesti suurituloisia, koska heillä ei ole juurikaan tarvetta täydentää eläketurvaa ammatillisilla lisäeläkkeillä. (Kangas & Luna 2011, 213.) Eläkekaton puuttuminen voi myös aiheuttaa epäoikeudenmukaisuuden tunteita. Kyselytutkimusten mukaan eläkekattoa kannattaakin valtaosa väestöstä (Forma ym. 2007; Ervasti & Kangas 1994).

---

¹ Keskimääräisellä korvausasteella tarkoitetaan työstä eläkkeelle siirtyvien työeläkkeen suuruuden suhdetta eläkettä edeltäviin ansioihin. Eläkettä edeltävä ansiotaso puolestaan määräytyy kaksi tai kolme vuotta ennen eläkkeelle siirtymistä olevien ansioiden perusteella. (Eläketurvakeskus 2021, 21.)

3.4 Eläkejärjestelmän kehittäminen ja eläkepoliittisten toimenpiteiden kannatus

Luottamukseen vaikuttavat olennaisesti käsitykset järjestelmän toiminnasta ja luottamuksen kannalta on olennaista, että järjestelmä on riittävän ennakoitava. Aktuaarisella tasapainolla tarkoitetaan sitä, että eläkejärjestelmän rahoitus on pitkällä aikavälillä tasapainossa. Jos aktuaarinen tasapaino järkkyy, ihmisten on pystyttävä luottamaan siihen, että tasapaino voidaan palauttaa käyttämällä jotain eläkepoliittista instrumenttia, kuten eläkemaksujen nostamista, eläkeiän nostamista tai eläke-etuuksien leikkausta. (Tenhunen 2016, 58–59.) Eläkejärjestelmän uudistamisessa yleisimmin käytetyt keinot tämänhetkisessä väestöllisessä ja taloudellisessa kontekstissa liittyvät joko maksujen nostamiseen, etuuksien tason leikkaamiseen tai eläkeiän nostamiseen (esim. Whiteford & Whithouse 2006).

Eläkejärjestelmän poliittisella kestävyydellä tarkoitetaan eläkepolitiikan päätöksentekijöiden jatkuvaa kykyä ylläpitää yhteisymmärrystä eläkejärjestelmän kehittämisestä ja järjestelmää parantavien parametrien käytöstä, jotta voitaisiin välttyä paineilta muuttaa eläkejärjestelmän peruseriaatteita kokonaan. Eläkejärjestelmän kestävyyttä tarkasteltaessa poliittisen kestävyuden rooli on tärkeä, sillä mikään eläkejärjestelmä ei ole luonnostaan kestävä. Eläkejärjestelmän kestävyys riippuu pikemminkin siitä, millaisia parannuksia järjestelmään kulloinkin tehdään. (Sorsa & van der Zwan 2021, 92.)

Luottamus ja järjestelmän nauttima legitimiteetti liittyvät myös vahvasti eläkejärjestelmän uudistamiseen. Esimerkiksi hyvin epäsuosittu keino uudistaa eläkejärjestelmää saattaa olla poliittisesti vaikeaa, ellei mahdotonta toteuttaa: alhaista legitimiteettiä kansan keskuudessa nauttiva sosiaaliturvan uudistus ei ole poliitikolle houkuttelevaa toteuttaa (Kangas ym. 2021, 1). Toisaalta eläkejärjestelmän legitimiteetti ei ainakaan toistaiseksi ole kriisissä, sillä ei ole juurikaan näyttöä eläkejärjestelmien laajamittaisemmasta legitimiteettipulasta, vaan ihmiset suosivat järjestelmiä sellaisina kuin ne ovat (Kohli 2006, 471).

Yhtäältä voidaan ajatella, että anteliaat eläkejärjestelmät lisäävät tietoisuutta eduista sekä henkilökohtaisia intressejä korkeisiin etuuksiin, joten anteliaan eläkejärjestelmän maissa ihmisten pitäisi lähtökohtaisesti suhtautua leikkauksiin kielteisesti. Samaten korkeista etuuksista halutaan pitää kiinni, vaikka veroja tai muita maksuja jouduttaisiin sen vuoksi nostamaan. Toisaalta voidaan myös ajatella, että maissa, joissa eläkeläisköyhyys on korkealla tasolla, eläkkeisiin kohdistuvia leikkauksia vastustetaan hanakammin. Sen sijaan maissa, joissa eläkemaksut ovat korkealla tasolla, jo valmiiksi korkeiden eläkemaksujen korotuksia vastustetaan (Fernandez & Jaime-Castello 2013, 805–807). Näin ollen on kiinnostavaa selvittää, miten suomalaiset suhtautuvat erilaisiin eläkepoliittisiin toimenpiteisiin.

Eläkkeisiin liitettyjä näkemyksiä, kuten hyvinvointivaltionäkemyksiä yleensäkin, leimaa vahvasti olemassa olevan järjestelmän ja sen ominaispiirteiden kannatus. Ihmiset kannattavat eläkepolitiikassa niin kutsuttua status quo -tilaa, ja ovat sen säilyttämiseksi valmiita nostamaan esimerkiksi eläkemaksuja. Vastaavasti eläke-etuuksien leikkaaminen kohtaa vahvaa vastustusta. (Naumann 2017.) On myös havaittu, että eläkejärjestelmiä halutaan ennen kaikkea vakauttaa eikä niinkään heikentää etuuksia (Boeri ym. 2001). Asenteet Suomessa vastaavat pitkälti kansainvälisten tulosten mukaisia asenteita. Suomalaiset suhtautuvat yleisesti ottaen melko kriittisesti sosiaaliturvan heikentämiseen ja ovat suhteellisen halukkaita nostamaan veroja, jotta hyvinvointivaltion palveluja voitaisiin jatkossakin ylläpitää (Muuri 2008, 46–47; Forma ym. 2007). Näin ollen voidaan ajatella, että myös eläkejärjestelmän kannatus on korkeaa ja että järjestelmää halutaan ylläpitää, tarkoittipa se sitten maksujen nostamista tai muita eläkepoliittisia toimenpiteitä.

3.5 Näkemyksiä ja asenteita selittävät tekijät

Hyvinvointivaltioasenteita voidaan selittää yhtäältä oman edun tavoittelulla ja toisaalta yleisemmillä arvoilla, joita järjestelmän periaatteisiin liitetään. Asenteet saattavat heijastella henkilökohtaisia kokemuksia ja yksilön näkemyksiä riskeistä ja resursseista, mutta myös näkemyksiä esimerkiksi oikeuksista, velvollisuuksista sekä ansaitsevaisuudesta (Fridberg 2012, 135). Hyvinvointivaltioasenteiden voidaan nähdä johtuvan myös yksilön taloudellisesta ja sosioekonomisesta asemasta yhteiskunnassa, jotka puolestaan tuovat mukanaan riskejä ja resursseja. Nämä riskit ja resurssit yhdessä luovat erilaisia taipumuksia esimerkiksi ideologisille arvoille ja luottamukselle, jotka puolestaan ovat hyvinvointivaltiota koskevien asenteiden muodostumisen taustalla. (Ervasti ym. 2012, 9–10.)

Hyvinvointivaltioasenteiden taustalla on havaittu olevan eroja eri väestöryhmien välillä (esim. Forma ym. 2007). Miesten ja naisten on havaittu suhtautuvan jossain määrin eri tavalla hyvinvointivaltioon: naiset esimerkiksi kannattavat hyvinvointivaltiota laajemmin kuin miehet. On arveltu, että tämä saattaisi johtua ainakin jossain määrin siitä, että naiset käyttävät miehiä useammin hyvinvointivaltion palveluita esimerkiksi siksi, että naiset elävät pidempään ja tarvitsevat siksi pidempään hoivaa vanhuudessa. (Blekesaune & Quadagno 2003.)

Mitä puolestaan eläkejärjestelmään kohdistuviin näkemyksiin ja luottamukseen tulee, naisten näkemykset ovat kautta linjan miesten näkemyksiä kielteisempiä, myös eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen osalta. On myös viitteitä myös siitä, että sukupuolten välinen ero luottamuksen tasossa on kasvanut ajan myötä. (Takala 2015.) Toisaalta on kuitenkin havaittu, että tarkasteltaessa poliittisen

luottamuksen tasoa miesten luottamuksen taso on naisia hieman alhaisempi (Listhaug & Ringdal 2008, 146–147). Tästä näkökulmasta naisten luottamus on siis miehiä korkeampaa. Aiemman tutkimuksen valossa on kiinnostavaa tarkastella, missä määrin sukupuolten välinen ero on havaittavissa, kun tarkastellaan eläkejärjestelmään kohdistuvaa luottamusta eri näkökulmista ja säilyykö yhteys vahvana, kun muita selittäviä tekijöitä otetaan samanaikaisesti huomioon.

Myös ikä on asennetutkimuksissa laajalti käytetty hyvinvointivaltioasenteita selittävä taustatekijä (ks. esim. Fridberg 2012; Ervasti ym. 2012; Forma ym. 2007). Voidaan ajatella, että eri ikäluokkien näkemykset hyvinvointivaltiosta eroavat toisistaan, sillä yksilöiden riskit ja voimavarat vaihtelevat elinkaaren eri vaiheissa (Fridberg 2012, 140). Esimerkiksi poliittisen luottamuksen on havaittu olevan vahvasti yhteydessä ikään: luottamuksen taso on korkeampaa vanhempien ikäluokkien kohdalla (Listhaug & Ringdal 2008, 146–147). On havaittu, että näkemykset ja arvot liittyen esimerkiksi hyvinvointivaltioon vaihtelevat iän mukaan riippumatta siitä, milloin henkilö on syntynyt (Räsänen 2004). Toisin sanoen erot ikäluokkien välillä ovat tietystä mielessä universaaleja ja johtuvat ennemminkin elämäntilanteesta ja elämänkaaren vaiheisiin liittyvistä seikoista kuin tietystä sukupolvesta.

Iän on havaittu olevan merkittävä tekijä myös tarkasteltaessa näkemyksiä eläkkeistä ja luottamusta eläkejärjestelmää kohtaan. Sekä nuoret että keski-ikäiset ovat huolissaan eläkejärjestelmän tulevaisuuden kantokyvystä: etenkin nuoret ajattelevat, ettei eläke riitä tulevaisuudessa elämiseen, mikäli sitä pystytään ylipäättään maksamaan tulevaisuudessa (Simonen ym. 2021, 23). Tutkimus muista Pohjoismaista kertoo osittain samaa tarinaa: nuoret eivät ole kovinkaan optimistisia näkemyksissään omien tulevien eläkkeidensä suuruudesta (Schøyen & Hvinden 2018, 148–149). Toisaalta on myös havaittu, etteivät nuoret koe myöskään tarvetta valittaa eläkkeisiin liittyvästä epäoikeudenmukaisuudesta, vaikka jotkut nuorista eivät uskoneet saavansa lainkaan eläkettä tulevaisuudessa (Schøyen & Hvinden 2018, 146).

Sukupolvien välisen vastuunjaon oikeudenmukaisuudesta eläkejärjestelmässä kantavat huolta jopa hieman yllättäen vanhemmat ikäluokat (Kahma & Takala 2012). Kaiken kaikkiaan nuoremmat ikäluokat suhtautuvat moniin eläkkeisiin liittyviin aspekteihin vanhempia ikäluokkia myönteisemmin. Nuoret esimerkiksi pitävät eläkejärjestelmää vanhempia ikäluokkia useammin oikeudenmukaisena. (Takala 2015.) Toisaalta, vaikka vanhemmat ikäluokat eivät pidäkään eläkejärjestelmää oikeudenmukaisena, on havaittu, että he luottavat kuitenkin siihen, että eläkkeitä riittää maksettavaksi myös tulevaisuudessa (Kahma & Takala 2012). On myös havaittu, että sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen kyseenalaistetaan etenkin nuorten keskuudessa. Myös vanhempien ikäluokkien luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on nuorempia ikäluokkia korkeampaa: luottamus eläkejärjestelmää kohtaan

on merkittävästi heikompaa nuorempien ikäluokkien, alle 45-vuotiaiden keskuudessa (Simonen ym. 2021, 22–23).

Yksilötason tekijöistä sosioekonomisen aseman yhteys hyvinvointivaltioasenteisiin ja luottamukseen on kiinnostava. Osassa tutkimuksista selkeää yhteyttä hyvinvointivaltioasenteiden ja sosioekonomisen aseman välillä ei pystytä havaitsemaan, ja tuloksen ajatellaan olevan seurausta luokkarajojen hälventymisestä ja individualisaatiosta yhteiskunnassa (esim. van Oorschot 2000, 43). Myös Forma ym. (2007) ovat havainneet, että sosioekonomisella taustalla on vain heikko yhteys hyvinvointivaltioon kohdistuviin asenteisiin. On kuitenkin havaittu, että korkeampi koulutus on yhteydessä korkeampaan poliittisen luottamuksen tasoon, joskaan yhteys ei ole kovinkaan vahva (Listhaug & Ringdal 2008, 146–147). Samansuuntaisia tuloksia saadaan, kun tarkastellaan eläkkeisiin kohdistuvaa luottamusta. Korkeammin koulutettujen luottamus eläkkeisiin on monella mittarilla korkeampaa kuin matalammin koulutettujen: korkeampi koulutus on yhteydessä etenkin kokemukseen eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta sekä myönteiseen näkemys eläkkeiden takaaman toimeentulon tasosta (Takala 2015; Kahma & Takala 2012). Aiempia tutkimustuloksia vasten on mielenkiintoista tarkastella, missä määrin koulutus on yhteydessä myös luottamukseen eläkejärjestelmää kohtaan.

Ihmiset kannattavat sellaisia hyvinvointivaltion aspekteja, joista he hyötyvät itse, ja onkin havaittu, että tulotason muuttuessa myös asenteet hyvinvointivaltiota kohtaan muuttuvat (Naumann ym. 2016, 90). Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös tarkasteltaessa näkemyksiä eläkejärjestelmästä. Kokemukset toimeentulon niukkuudesta lisäävät epäluottamusta eläkejärjestelmää kohtaan (Liukko 2016). Varmempi taloudellinen tilanne puolestaan on yhteydessä luottavaisempaan näkemys eläketurvasta. Epävarmempi työmarkkina-asema taas on yhteydessä alempaan luottamuksen tasoon. (Naumann 2018, 206.) Toisaalta työväenluokan on havaittu luottavan yleisesti ottaen eläkejärjestelmään enemmän, sillä he kokevat, että heillä on vähemmän tietoa arvioida järjestelmää tai hallinnoida investointeja (Taylor-Gooby 2005, 231). On myös havaittu, että työelämässä olevat eli eläkkeitä rahoittavat väestöryhmät luottavat eläkejärjestelmään kaikkein eniten (Kahma & Takala 2012).

Toisaalta kaikissa tutkimuksissa yhteyttä luottamuksen ja tulotason välillä ei ole havaittavissa: pienituloisten on kuitenkin havaittu olevan hieman useammin huolissaan esimerkiksi eläkkeiden riittävydestä (Palomäki ym. 2020). On myös havaittu, että yleisempiä hyvinvointivaltioon liitettyjä mielipiteitä selittää useammin henkilön ideologia ja arvot kuin taloudellinen tai sosioekonominen asema. Tulotason yhteys hyvinvointivaltiota koskeviin näkemyksiin on havaittu heikoksi myös silloin, kun muut tekijät on vakioitu. (Forma ym. 2007.) Toisaalta on myös viitteitä siitä, että korkeampituloiset suhtautuvat kattavampaan sosiaaliturvaan pienempituloisia varauksellisemmin etenkin silloin, kun kattavampi sosiaaliturva luo korkeampituloisille enemmän taloudellisia rasiitteita. Suurituloisten asenteet hyvinvointivaltiota kohtaan eivät kuitenkaan ole varauksellisia kaikilla osa-alueilla. (Wass ym.

2021). Kyseisten löydösten voidaan katsoa tukevan niin kutsuttua oman edun teoriaa, jossa keskiössä on oma asema yhteiskunnassa suhteessa muihin. Tutkimustulosten tietynlainen ristiriitaisuus viittaa siihen, että tulojen yhteys luottamukseen eläkejärjestelmää kohtaan ei ole täysin yksiselitteinen ja vaatii siksi lähempää tarkastelua etenkin tulotason vakioidusta yhteydestä eri eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen osa-alueisiin.

Näkemykset keinoista eläkejärjestelmän rahoituksen vahvistamiseksi vaihtelevat myös jonkin verran aiemman tutkimuksen mukaan. On havaittu, että nuorempi ikä sekä korkeampi koulutus tai korkeampi työmarkkina-asema ovat yhteydessä vähempään uudistusten vastustamiseen. Lisäksi korkeampituloiset hyväksyvät useammin etuuksien pienentämisen. (Boeri ym. 2002, 399.) On myös havaittu, että intressit ohjaavat näkemyksiä eläketurvan kehittämisestä: eläkeiän nostamista kannattavat useammin juuri yli 65-vuotiaat ja jo eläkkeellä olevat, sillä eläkeiän korotukset eivät tule koskettamaan enää heitä (Forma ym. 2007). Aiemman tutkimuksen mukaan oma etu on merkittävä ikään liittyvä asenteita selittävä tekijä: jos esimerkiksi eläkkeet kohtaavat leikkauspaineita, kohdistaisivat vanhemmat ikäluokat leikkaukset mieluummin nuorempiin sukupolviin, esimerkiksi koulutukseen. Sukupolvien välinen solidaarisuus ei siis ole niin vankalla pohjalla kuin on ajateltu. (Busemeyer & Lober 2020.) On myös havaittu, että nuoret kannattavat tulevien eläkkeiden leikkaamista ja eläkeiän nostamista, jokseenkin paradoksaalisesti, sillä tuleviin eläkkeisiin kohdistuvat heikennykset koskisivat myös heitä itseään, ei tällä hetkellä eläkkeellä olevia. Nuoret osoittivat siis paitsi tietynlaista solidaarisuutta nykyisiä eläkeläisiä kohtaan, myös hieman oman edun tavoittelua, sillä nuorten voidaan ajatella olevan tietoisia yhteiskunnan taloudellisista rajoitteista ja ovat siksi valmiita ennemmin säästämään eläkeikää varten ja saamaan etuuksia aikaisemmissa elämänvaiheissa. (Schøyen & Hvinden 2018, 148–149.)

4 Tutkimusasetelma

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kvantitatiivisin menetelmin suomalaisen eläkejärjestelmään kohdistuvaa luottamusta, eläkkeisiin liitettyjä näkemyksiä ja eläkejärjestelmän kehittämiseen liittyviä asenteita sekä niitä selittäviä tekijöitä. Luottamusta eläkejärjestelmään lähestytään yleisemmän luottamuksen sekä eläkejärjestelmän tulevaisuuteen liittyvän luottavaisuuden kautta. Lisäksi ollaan kiinnostuneita näkemyksistä arvioista eläkeaikaisen toimeentulon tasosta sekä sukupolvien välisestä koetusta oikeudenmukaisuudesta. Luottamukseen voidaan myös liittää läheisesti näkemykset siitä, millä tavalla eläkejärjestelmää tulisi muuttaa, jotta järjestelmä säilyisi tulevaisuudessakin kestäväällä pohjalla vallitsevilla väestöllisillä ja taloudellisilla olosuhteilla. Näin ollen tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita myös siitä, millaisia muutoksia suomalaiset olisivat valmiita tekemään tarvittaessa eläkejärjestelmän rahoituspohjan vahvistamiseksi. Tutkimuksessa erityisen kiinnostuksen kohteena ovat väestöryhmittäiset erot luottamuksessa eläkejärjestelmää kohtaan sekä näkemyksissä eläkejärjestelmästä.

4.1 Tutkimustehtävä

Luottamus eläkejärjestelmään on ilmiönä moniulotteinen. Voidaan ajatella, että luottamus rakentuu useista eri osa-alueista, joita on syytä tarkastella erillään toisistaan. Luottamuksen kokemukseen voidaan eläkejärjestelmän tapauksessa ajatella liittyvän yleisemmän luottavaisuuden lisäksi näkemyksiä järjestelmän tulevaisuudesta sekä oikeudenmukaisuudesta. Luottamusta eläketurvaan saattaa esimerkiksi heikentää kokemus eläkejärjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta: luottamusta heikentävänä tekijänä voidaan pitää esimerkiksi sukupolvien välistä epätasapuolista kohtelua (Liukko 2016). On myös havaittu, että oikeudenmukaisuuden kokemukset ovat yhteydessä luottamukseen ja turvallisuuden kokemukseen (Rothstein & Stolle 2008, 446). Jotta ilmiöön päästäisiin syvällisemmin käsiksi, tulee suomalaisten eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen taso hahmottaa yleisesti, mutta yhtä tärkeää on ymmärtää, missä määrin suomalaiset kokevat eläkejärjestelmän tulevaisuuden turvatuksi tai oikeudenmukaiseksi. Näin ollen ensimmäinen tutkimuskysymys on:

1. Missä määrin suomalaiset luottavat Suomen eläkejärjestelmään, eläkkeiden tulevaisuuteen, eläkkeiden riittävyteen sekä maksutaakan oikeudenmukaiseen jakautumiseen ikäluokkien välillä?

Järjestelmätason luottamukseen liittyvät olennaisesti myös kysymykset siitä, missä määrin eläketurvasta ollaan valmiita karsimaan, jotta järjestelmä saadaan säilytettyä kestäväksi myös tuleville ikäluokille. Voidaan olettaa, että alhaisempaa luottamusta nauttivan järjestelmän eteen ei olla valmiita tekemään toimia sen säilyttämiseksi, kun taas korkean luottamuksen järjestelmä halutaan pitää pystyssä, vaikka se

tarkoittaisikin heikennyksiä joko etuuksiin tai korotuksia maksuihin. Näin ollen toinen tutkimuskysymys on:

2. Miten suomalaiset suhtautuvat erilaisiin eläkejärjestelmän rahoitusta vahvistaviin keinoihin?

Erilaisten sosiaaliturvajärjestelmiin liitettyjen asenteiden taustalla vaikuttavat erilaiset yksilötason selittävät tekijät. Tiedetään, että julkisten eläkkeiden kannatusta lisäävät enemmän yksilötason näkemykset eläkejärjestelmän tilasta kuin yleinen yhteiskunnallinen tilanne (Ebbinghaus & Naumann 2020, 173). Erilaisissa kysymyksissä eri ryhmät eroavat kuitenkin toisistaan näkemyksissä. On kiinnostavaa tietää, missä määrin väestöryhmittäiset erot luottamuksessa eläkejärjestelmää kohtaan sekä erot näkemyksissä mukailevat aiempien tutkimusten havaintoja väestöryhmittäisistä sosiaaliturvaa koskevista asenne-eroista. Näin ollen kolmas ja viimeinen tutkimuskysymys on:

3. Selittävätkö sukupuoli, ikäluokka, koulutus, tulot ja pääasiallinen toiminta eroja luottamuksessa eläkejärjestelmän eri osa-alueita kohtaan sekä erilaisten eläkejärjestelmän rahoitusta vahvistavista keinojen kannatusta?

Aiempien tutkimustulosten valossa voidaan olettaa, että näkemys eläkejärjestelmän luotettavuudesta vaihtelee ainakin sukupuolen, iän ja sosioekonomisten taustatekijöiden mukaan (Palomäki ym. 2020; Takala 2015; Kahma & Takala 2012). Etenkin iän on havaittu olevan kiinnostavalla tavalla yhteydessä luottavaisuuteen: yhtäältä on havaittu, että vanhemmat ikäluokat luottavat vahvasti eläkejärjestelmään, mutta toisaalta myös nuorimpien ikäluokkien joukossa on havaittu olevan myönteisiä näkemyksiä eläkkeistä (ks. Takala 2015; Kahma & Takala 2012). Vaikka osa luottamuksen tason korkeudesta selittyy demografisilla ja sosioekonomisilla taustatekijöillä, myös intresseillä lienee oma osuutensa luottamuksen muodostumisessa. Aiemman tutkimuksen valossa voidaan tehdä hypoteesi, että taloudellinen varmuus ja sen myötä luottamus oman eläkeaikaisen toimeentulon riittävyteen olisi yhteydessä korkeampaan luottamuksen tasoon (ks. esim. Liukko 2016). Toisaalta myös epäsuorasti sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvät näkemykset voivat heijastella luottamusta: kokemus siitä, ettei vallitseva järjestelmä ole reilu, saattaa heikentää luottamusta (ks. Liukko 2016). Näin ollen on kiinnostavaa selvittää, miten ja millä voimakkuudella erilaiset demografiset ja sosioekonomiset taustatekijät selittävät luottamusta eläkejärjestelmään.

On myös havaittu, että hyvinvointivaltiota koskevia asenteita kannattaa tarkastella moniulotteisella lähestymistavalla (esim. Roosma ym. 2013). Moniulotteisuudella tarkoitetaan sitä, että yksilöllä saattaa olla eri hyvinvointivaltion ulottuvuuksista myönteisempiä tai kielteisempiä näkemyksiä, ja näin ollen hyvinvointivaltion kannatusta ei voida mitata vain yhden ulottuvuuden avulla (Meuleman ym. 2020). Lisäksi koska eläkejärjestelmän kestävyys ja oikeudenmukaisuus ovat keskiössä eläkejärjestelmään

kohdistuvassa luottamuksessa ja sen säilymisessä, kannattaa niitä tarkastella mittaamisen ja vertailun helpottamiseksi eri ulottuvuuksien kautta (Tenhunen 2016, 58). Tarkastelua ei tule siis jättää vain muutaman kysymyksen varaan, vaan laajemman ymmärryksen saamiseksi ilmiötä tulee lähestyä monesta näkökulmasta. Näin ollen luottamuksen lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan näkemyksiä siitä, miten hyvin eläkkeet hoitavat tehtäviensä. Lisäksi mukaan tarkasteluun on haluttu ottaa myös eläketurvan kehittämisen näkökulma: on tärkeää ymmärtää, mihin suuntaan eläkejärjestelmää ollaan vallitsevan väestörakenteen ja taloustilanteen kontekstissa halukkaita kehittämään. Toimenpide-ehdotusten kannattaminen tai vastustaminen voi kertoa myös vastaajan suhtautumisesta siihen, kenen vastuulla eläkejärjestelmän rahoituksen vahvistaminen pääasiallisesti on, nuorten työssäkäyvien vai jo eläkkeellä olevien eläkeläisten.

4.2 Aineisto, muuttajat ja menetelmät

Aineistona tässä tutkimuksessa käytetään Eläketurvakeskuksen tuottamaa Eläkebarometriä (Kautto & Kuivalainen 2021; 2020; 2019). Eläkebarometrin aineistonkeruusta vastaa Kantar TNS. Eläkebarometri on aikavälillä 2017–2021 vuosittain kerätty kvantitatiivinen kyselyaineisto, jossa kartoitetaan suomalaisten näkemyksiä eläketurvasta. Tässä tutkimuksessa käytetään poikkileikkausaineistoa kolmelta peräkkäiseltä vuodelta 2019–2021. Eläkebarometri on kysymyspatteristoltaan monipuolinen ja mahdollistaa siten laaja-alaisen eläkkeisiin liittyvien näkemysten tarkastelun. Eläkebarometrissa vastaajilta on tiedusteltu esimerkiksi heidän luottamustaan eläkejärjestelmään ja eläkkeiden tulevaisuuteen, näkemyksiä eläkkeisiin liittyvistä periaatteellisista kysymyksistä sekä keinoista vahvistaa tarvittaessa eläkejärjestelmän rahoitusta.

Kysymysten avulla on mahdollista hahmottaa, millaisten asioiden varaan luottamus ja näkemykset eläkkeistä yleisesti rakentuvat. Lisäarvoa Eläkebarometriin aineistona tuovat kattavat taustatiedot, jotka vastaajilta on kysytty vastaamisen yhteydessä. Vuoden vuosina 2019 Vuosina 2019 ja 2021 eläkebarometrissa vastaajia oli 1003, kun taas vuonna 2020 vastaajia oli 1005. Vastaajat edustavat Suomen 18–79-vuotiasta väestöä. Aineistonkeruu on toteutettu puhelinhaastatteluiden avulla, ja otantamenetelmänä on käytetty monivaiheista ositettua otantaa. (Nurmela 2021; 2020; 2019.) Aineisto on korjattu koko väestöä edustavaksi iän, sukupuolen ja asuinpaikan suhteen.

Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita eläkejärjestelmään, eläkkeiden tulevaisuuteen ja eläkkeiden takaamaan toimeentulon tasoon kohdistuvasta luottamuksesta sekä eläkejärjestelmän koetusta oikeudenmukaisuudesta sukupolvien välillä. Lisäksi kiinnostuksenkohteena ovat myös näkemykset keinoista, joilla eläkejärjestelmän rahoitusta voidaan vahvistaa. Eläkebarometrissa yleisen tason luottamusta järjestelmää kohtaan on kartoitettu väittämän ”luotan suomalaiseen eläkejärjestelmään” avulla. Tulevaisuudennäkymiä puolestaan kartoitetaan väittämien ”jo ansaittu eläke on turvattu” ja

”eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa” avulla. Arviota eläketurvan riittävydestä omassa vanhuudessa selvitetään kysymyksen ”miten arvoitte tulevanne toimeen eläkeaikana?” avulla. Vastausvaihtoehtoja kysymykseen ovat ”hyvin”, ”melko hyvin”, ”ei hyvin eikä huonosti”, ”melko huonosti” sekä ”huonosti”. Näkemystä sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta puolestaan selvitetään väittämän ”nuoret joutuvat liaksi eläkkeiden maksumiehiksi” vastausten perusteella.

Lisäksi näkemyksiä eläkejärjestelmän kehittämistä selvitetään muuttujien ”nostetaan työkäisten ja työnantajien maksamia eläkemaksuja”, ”nostetaan eläkeikää”, ”pienennetään tulevien eläkeläisten eläkkeitä” sekä ”pienennetään nykyisten eläkeläisten eläkkeitä” avulla. Itse kysymys on muotoiltu seuraavasti: ”Jos eläkejärjestelmää tulisi rahoituksen vuoksi muuttaa...”. Vastausvaihtoehdot kaikkiin väittämiin arviota eläkeaikaisen toimeentulon tasosta lukuun ottamatta ovat ”täysin samaa mieltä”, ”jossain määrin samaa mieltä”, ”ei samaa tai eri mieltä”, ”jossain määrin eri mieltä” sekä ”täysin eri mieltä”. Valittavana on myös ”en osaa sanoa” -vastausvaihtoehto, jonka osuus vastauksista vaihtelee kysymyksestä ja vuodesta riippuen yhden ja viiden prosentin välillä. Suhteellisen vähäisestä määrästä johtuen ”ei osaa sanoa”-vastaukset on luokiteltu puuttuviksi tiedoiksi. Näin ollen kaikki selitettävät muuttujat ovat viisiluokkaisia, Likert-asteikollisia muuttujia.

Tutkimuksen selittäviä muuttujia ovat sukupuoli, ikä, koulutusaste, pääasiallinen toiminta ja kotitalouden vuositulot. Lisäksi selitettäviä muuttujia tarkastellaan vuotta kuvaavalla muuttujalla (vuodet 2019–2021). Sukupuolen, iän ja koulutustason on havaittu olevan merkittäviä eläkkeisiin liittyviä asenteita selittäviä tekijöitä (Forma 1999; ks. myös Airio & Kangas 2017). Myös työmarkkina-aseman on havaittu selittävän eläkeasenteita (Airio & Kangas 2017). Lisäksi tulojen on havaittu olevan yhteydessä luottamukseen eläketurvaa kohtaan (Kahma & Takala 2012). Näin ollen kyseiset taustamuuttujat valikoituivat tämän tutkimuksen kontrollimuuttujiksi.

Taulukko 1. Painotettujen taustamuuttujien jakaumat 2019–2021, %.

	2019 (N=1003)	2020 (N=1005)	2021 (N=1003)
Sukupuoli			
Nainen	50	50	50
Mies	50	50	50
Ikäluokka			
Alle 25-vuotiaat	11	10	10
25–34-vuotiaat	17	17	17
35–49-vuotiaat	24	25	25
50–64-vuotiaat	24	28	26
Yli 65-vuotiaat	24	21	23
Koulutus			
Peruskoulun ala-aste, kansakoulu	5	3	4
Peruskoulun yläaste, keskikoulu	5	4	5
Ammatillinen perustutkinto, ammattikoulu	27	25	22
Lukio	10	12	13
Opistotason ammatillinen tutkinto	14	13	11
Ylempi opistoasteen tutkinto, ammattikorkeakoulututkinto, alempi yliopiston tai korkeakoulun akateeminen tutkinto	21	21	22
Yliopiston tai korkeakoulun ylempi akateeminen tutkinto tai enemmän	17	21	22
Ei osaa sanoa	1	1	1
Kotitalouden vuositulot			
Alle 20 000 euroa	15	13	16
20 001–35 000 euroa	15	14	13
35 001–50 000 euroa	19	19	16
50 001–85 000 euroa	25	26	23
85 001–100 000 euroa	8	9	9
100 001–120 000 euroa	6	6	6
Yli 120 000 euroa	4	6	8
Ei vastausta	9	7	9
Pääasiallinen toiminta			
Työntekijä	29	32	25
Alempi toimihenkilö	9	9	12
Ylempi toimihenkilö	9	13	16
Johtavassa asemassa toisen palveluksessa	3	3	5
Yrittäjä / ammatinharjoittaja	7	5	5
Maanviljelijä	1	1	1
Koululainen / opiskelija	9	9	7
Kotiäiti- tai isä	0	1	0
Eläkeläinen	28	24	26
Muu	0	1	1
Työtön	3	2	3

Alkuperäisen kahdeksanluokkaisen korkeinta koulutusastetta kuvaavan muuttujan luokat on yhdistetty neljäksi koulutusluokaksi analyysin helpottamiseksi (taulukko 1). Käytettävät koulutusluokat ovat perusasteen koulutus, toisen asteen koulutus sekä alemman ja ylemmän korkea-asteen koulutukset.

Pääasiallisen toiminnan luokat on puolestaan yhdistetty analyysia varten kuudeksi luokaksi, jotka ovat työntekijät, alemmat toimihenkilöt, ylemmät toimihenkilöt ja johtajat, yrittäjät, eläkeläiset sekä muut. Muut-ryhmä pitää sisällään muut kuin eläkkeen takia työmarkkinoiden ulkopuolella olevat, kuten opiskelijat, työttömät ja kotivanhemmat. Kotitalouden tuloluokkia on niin ikään yhdistetty analyysin selkeyttämiseksi. Kotitalouden tuloluokka muunnetaan vertailukelpoiseksi erikokoisten kotitalouksien välillä jakamalla kotitalouden vuositulot kotitalouden henkilömäärän neliöjuurella (ks. Tenhunen 2021, 29). Näin muodostuneet vertailukelpoiset vuositulot luokitellaan edelleen tuloneljänneksiin. Yhdeksi luokaksi analyysin otetaan mukana tulonsa ilmoittamatta jättäneet, sillä vuodesta riippuen melkein kymmenes vastaajista jätti tulonsa ilmoittamatta. On suositeltavaa ottaa mukaan myös tulkitsemattomat vastaukset, mikäli niitä on paljon, jotta regressioanalyysin tulkittavuus olisi luotettavampaa (Treiman 2009, 122).

Tutkimuksen menetelmänä käytetään ristiintaulukointia ja khiin neliö -testiä sekä lineaarista regressioanalyysia. Ristiintaulukoinnin avulla päästään käsiksi luottamuksen ja näkemysten ajalliseen ulottuvuuteen. Khiin neliö -testillä puolestaan pystytään selvittämään, mitkä erot vuosien välillä ovat tilastollisesti merkitseviä. Väestöryhmien välisten erojen tarkastelu pelkän ristiintaulukoinnin avulla jää kuitenkin liian yksiulotteiseksi, koska kuten tiedetään, näkemysten taustalla voi olla useampi kuin yksi tekijä. Lisäksi voi olla, että jokin yksilötason tekijä on näennäisesti yhteydessä selitettävään ilmiöön, vaikka tosiasiaa eroja väestöryhmien välillä selittää jokin toinen tekijä. Näin ollen tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita nimenomaan muuttujien välisistä vakioiduista yhteyksistä. Yksilötason selittävät tekijät saadaan vakioitua toisillaan, kun käytetään regressioanalyysia, jossa selittävät muuttujat on huomioitu malleissa samanaikaisesti. Lineaarinen regressioanalyysi soveltuu analyysimenetelmäksi esimerkiksi jatkuvan kaltaisille selitettäville muuttujille (KvantiMOTV 2008).

Regressiomallien selittävien muuttujien oletetaan olevan riippumattomia toisistaan. Tämä testattiin käymällä läpi tärkeimmät yhdysvaikutukset selittävien muuttujien kohdalta. Ikäluokka ja pääasiallinen toiminta, jonka yhtenä luokkana on ”eläkeläiset”, korreloivat keskenään, joten kutakin selitettävää muuttujaa varten on rakennettu kaksi erillistä regressiomallia, joissa toisessa on mukana ikäluokka ja toisessa pääasiallinen toiminta. Muita tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia ei havaittu. Näin ollen yhdysvaikutuksia ei ole myöskään tarpeen raportoida analyysiluvussa. Ristiintaulukoinnin ja khiin neliö -testin tuloksista raportoidaan riviprosentit sekä tilastolliset merkitsevyydet. Linearisesta regressioanalyysista puolestaan raportoidaan regressiokertoimet, kertoimien keskivirheet, tilastolliset merkitsevyydet, vakiotermit sekä mallien selitysaasteet.

5 Luottamus suomalaiseen eläkejärjestelmään

Tässä luvussa tarkastellaan empiirisesti suomalaisten luottamusta eläkejärjestelmään. Analyysin avulla pyritään vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen koskien suomalaisten luottamuksen tasoa Suomen eläkejärjestelmään, eläkkeiden tulevaisuuteen, eläkkeiden riittävyteen sekä maksutaakan oikeudenmukaiseen jakautumiseen ikäluokkien välillä. Lisäksi selvitetään, selittävätkö sukupuoli, ikäluokka, koulutus, tulot ja pääasiallinen toiminta eroja luottamuksessa eläkejärjestelmän eri osaluokkia kohtaan. Analyysi etenee seuraavasti. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan luottamuksen ja muiden eläkejärjestelmään liittyvien näkemysten jakautumista suomalaisten keskuudessa vuosina 2019–2021. Havaintoja peilataan myös aiempaan luottamusta ja näkemyksiä koskevaan tutkimukseen. Toisessa alaluvussa tarkastellaan väestöryhmittäisiä eroja luottamuksessa ja näkemyksissä järjestelmästä ja pyritään selvittämään, mitkä tekijät selittävät näkemyksiä ja kuinka voimakkaasti. Myös havaittuja väestöryhmittäisiä eroja tarkastellaan aiemman tutkimuksen valossa.

5.1 Näkemykset eläkejärjestelmästä

Valtaosa suomalaisista luottaa yleisellä tasolla suomalaiseen eläkejärjestelmään (taulukko 2). Luottamuksen voidaan sanoa olevan melko vahvaa, sillä väitteen ”luotan suomalaiseen eläkejärjestelmään” kanssa vähintään jossain määrin samaa mieltä olevia on vuosittain noin seitsemän kymmenestä, kun taas eri mieltä väitteen kanssa olevien osuus on vain kolme kymmenestä. Tulos saa vahvistusta aiemmasta tutkimuksesta, sillä eläkkeitä kannatetaan kaikista hyvinvointivaltion osaluokista kaikkein eniten (esim. Kohli 2006, 470). Lisäksi tulos on linjassa aiempien havaintojen kanssa siitä, että suomalaisten luottamus instituutioihin on yleisesti ottaen korkealla tasolla kansainvälisesti verrattuna (esim. Kouvo 2011, 33). Toisaalta on huomioitava, että vuodesta riippuen noin kolme kymmenestä kertoo, ettei luota eläkejärjestelmään. Vaikka kyseessä on selkeä vähemmistö, voidaan eläkejärjestelmän vankka kannatus suomalaisten keskuudessa silti jossain määrin kyseenalaistaa. Tämä saattaa heijastella luottamuksen tason kahtiajakautumista esimerkiksi eri väestöryhmissä.

Luottamuksen suhteellisen korkea taso näyttäisi myös olevan ajallisesti melko pysyvä ilmiö. Tarkasteltavien vuosien 2019–2021 välillä luottamuksen tasossa ei ole havaittavissa suuria muutoksia, joskin vuonna 2019 luottamuksen taso on ollut hieman alhaisempi ja vuonna 2020 puolestaan jonkin verran korkeampi. Tämä saattaa selittyä yksinkertaisesti sillä, että tarkastelussa on vain kolme peräkkäistä vuotta. Toisaalta havainto saattaa kertoa myös tuloksen robustisuudesta. Eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen taso vaikuttaa yhtä kaikki olevan melko vakaa vuodesta riippumatta. Tätä tukee myös aiempi tutkimus, jonka mukaan hyvinvointivaltioasenteet muuttuvat hitaasti (Ebbinghaus & Naumann 2020, 160). Toisaalta, vaikka hyvinvointivaltioasenteet ovat sinällään melko pysyviä, vaikeampina taloudellisina aikoina hyvinvointivaltion kannatuksen on havaittu olevan vahvempaa

(Sachweh 2018, 68). Myönteisemmät hyvinvointivaltioasenteet eivät kuitenkaan suoraan heijastu luottamukseen, sillä yleiset yhteiskunnalliset paineet, joita väestön ikääntyminen, työttömyyden kasvu ja taloudelliset kriisit aiheuttavat, heikentävät eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen tasoa (Naumann 2018, 206). Lyhyt ajallinen ulottuvuus ei kuitenkaan mahdollista laajaa ajallista analyysia luottamuksen tason kehittymisestä.

Tarkasteltaessa luottamusta eläkejärjestelmän tulevaisuuteen, eläkejärjestelmän kantokykyyn ja oikeudenmukaisuuteen, antavat tulokset hieman kielteisemmän kuvan eläkejärjestelmään kohdistuvasta luottamuksesta verrattuna yleisemmin muotoiltuun kysymykseen eläkejärjestelmään kohdistuvasta luottamuksesta. Vuodesta riippuen hieman alle seitsemän kymmenestä luottaa siihen, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa tai että ansaitut eläkkeet on turvattu. Tulevaisuuteen liittyvän luottamuksen taso on siis myös korkea, joskaan ei yhtä korkea kuin yleisemmän luottamuksen taso. Toisaalta kannastaan epävarmojen osuus on melko suuri, mikä voi osaltaan heijastella myös epävarmuutta eläkejärjestelmän suhteen. Yleisesti voidaan siis todeta, että yleisemmän tason luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on korkeampaa kuin luottamus eläkejärjestelmän kykyyn taata eläkkeiden maksu tulevaisuudessa.

Tulokset ovat loogisia, sillä aiemman tutkimuksen mukaan hyvinvointivaltio ja sosiaaliturvajärjestelmät saavat osakseen korkeampaa kannatusta yleisellä tasolla kuin yksityiskohtaisemmalla tasolla (esim. Roosma ym. 2013). Tulokset tukevat jossain määrin myös aikaisempia tutkimustuloksia eläkejärjestelmään kohdistuvasta luottamuksesta: yleisesti määritellyn luottamuksen taso on systemaattisesti korkeampi verrattuna yksityiskohtaisempiin näkemyksiin järjestelmän osa-alueiden luotettavuudesta (Palomäki ym. 2020; Takala 2015). Luottamus eläkejärjestelmän tulevaisuuteen on kuitenkin yleisesti ottaen melko korkealla tasolla. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että etenkin eläkejärjestelmän tulevaisuuteen suhtaudutaan paljon kielteisemmin kuin mitä tämän tutkimuksen tulokset antavat ymmärtää (vrt. Palomäki ym. 2020; Takala 2015; Kahma & Takala 2012). Saatu tulos onkin mielenkiintoinen, sillä se antaa hyvinkin myönteisen kuvan eläkejärjestelmään kohdistuvista näkemyksistä.

Myös suomalaisten arviot omasta eläkeaikaisesta toimeentulon tasosta ovat pääosin myönteisiä. Vastaajista valtaosa uskoo tulevansa kohtalaisesti toimeen eläkkeellä, kun taas noin 15 prosenttia vastaajista ei usko tulevansa toimeen eläkeaikana. Ymmärrettävästi usea vastaajista, noin viidennes, ei osaa arvioida tulevaa eläkeaikaisesta toimeentulon tasoaan. Tulos osoittaa, että oma eläkeaikainen toimeentulo arvioidaan riittäväksi eli ihmisillä on suhteellisen korkea luotto siihen, että eläkkeitä riittää maksettavaksi myös heidän tulevaisuudessaan. Tämä voi olla siis myös epäsuora osoitus luottamuksesta eläkejärjestelmään. Eläkejärjestelmän luotettavuus riippuikin järjestelmän pidemmän aikavälin kestävyydestä sekä siitä, että etuuskien taso koetaan riittäväksi (Kangas ym. 2021, 1).

Taulukko 2. Eläkejärjestelmään kohdistuvia näkemyksiä kuvaavien muuttujien painotetut jakaumat 2019–2021, %.

"Luotan suomalaiseen eläkejärjestelmään" **	2019 (N=981)	2020 (N=990)	2021 (N=990)
Täysin eri mieltä	8	4	4
Jossain määrin eri mieltä	14	11	14
Ei samaa eikä eri mieltä	9	10	10
Jossain määrin samaa mieltä	43	47	42
Täysin samaa mieltä	26	28	30
"Eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa" *	2019 (N=947)	2020 (N=971)	2021 (N=966)
Täysin eri mieltä	6	4	4
Jossain määrin eri mieltä	15	17	16
Ei samaa eikä eri mieltä	13	14	14
Jossain määrin samaa mieltä	38	36	31
Täysin samaa mieltä	29	29	35
"Jo ansaittu eläke on turvattu" ***	2019 (N=968)	2020 (N=985)	2021 (N=985)
Täysin eri mieltä	6	7	3
Jossain määrin eri mieltä	15	15	14
Ei samaa eikä eri mieltä	10	13	12
Jossain määrin samaa mieltä	33	32	28
Täysin samaa mieltä	36	34	43
"Kuinka hyvin arvioitte tulevanne toimeen eläkeaikana?" *	2019 (N=956)	2020 (N=978)	2021 (N=970)
Huonosti	6	4	6
Melko huonosti	11	10	8
Ei hyvin eikä huonosti	24	22	20
Melko hyvin	42	41	43
Hyvin	17	23	22
"Nuoret joutuvat liiaksi eläkkeiden maksumiehiksi" *	2019 (N=946)	2020 (N=967)	2021 (N=960)
Täysin eri mieltä	10	9	8
Jossain määrin eri mieltä	18	19	21
Ei samaa eikä eri mieltä	17	22	17
Jossain määrin samaa mieltä	33	35	34
Täysin samaa mieltä	22	16	20

Merkitsevyytasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

Huoli nuorten maksutaakasta on kuitenkin melko suuri suomalaisten joukossa: yli puolet pitää nuorten maksutaakkaa liian suurena. Toisaalta myös vastakkaisia näkemyksiä on havaittavissa, sillä noin kolme kymmenestä ei näe eläkejärjestelmässä ikäluokkien välistä epäoikeudenmukaisuutta. Tulokset ovat mielenkiintoisia: vaikka suomalaiset luottavat melko vahvasti eläkejärjestelmään, ollaan nuorille kasaantuvasta eläkkeiden maksutaakasta silti laajalti huolissaan. Yleisellä tasolla sukupolvien välinen sopimus nauttii korkeaa legitimitettä (Kohli 2006), joten tulos voi toisaalta viitata myös siihen, että itse eläkejärjestelmään kyllä luotetaan, vaikka sitä ei koettaisikaan täysin oikeudenmukaiseksi ainakaan eri ikäluokkien välillä.

5.2 Näkemyksiä eläkejärjestelmästä selittävät tekijät

Luottamusta eläkejärjestelmään ja näkemyksiä eläkkeistä selittävät useat yksilötason tekijät. Eroja on havaittavissa väestöryhmien välillä luottamuksessa eläkejärjestelmään, sen tulevaisuuteen, eläkejärjestelmän kykyyn taata eläkeajan toimeentulo sekä näkemyksissä eläkejärjestelmän reiludesta eri ikäluokkien välillä (taulukot 3 ja 4; liite 1). Merkittävin ja ehkä myös luontevin selittävä tekijä erilaisille näkemyksille on henkilön ikä. Nuoremmat ikäluokat luottavat systemaattisesti harvemmin eläkejärjestelmään verrattuna vanhempiin ikäluokkiin, ja matalampi ikä on toisaalta myös yhteydessä siihen, että henkilö ajattelee nuorten joutuvan liaksi eläkkeiden maksajiksi. Yhteys heikompaan luottamukseen eläkejärjestelmää ja eläkkeiden tulevaisuutta kohtaan on sitä vahvempi, mitä nuoremmasta henkilöstä on kyse. Yli 65-vuotiaat eli jo eläkeikään ehtineet puolestaan luottavat kaikilla mittareilla useimmin eläkejärjestelmään.

Vaikka on havaittu, että väestörakenteeltaan vanhemmissa yhteiskunnissa erot hyvinvointivaltioon kohdistuvissa asenteissa ikäryhmien välillä ovat pienempiä (Svallfors ym. 2012, 182), eläketurvaan kohdistuvassa luottamuksessa on tulosten mukaan havaittavissa suuriakin eroja. Tulokset ovat odotetunlaisia: korkeamman iän on havaittu aiemmassa tutkimuksessa olevan yhteydessä myönteisimpiin asenteisiin esimerkiksi hyvinvointivaltion palveluja ja etuuksien riittävyttä kohtaan (esim. Sihvo & Uusitalo 1995, 220). Tulokset tukevat myös aikaisempia havaintoja siitä, että vanhemmissa ikäluokissa poliittinen luottamus on korkeampaa (Listhaug & Ringdal 2008, 146–147) ja että vanhemmat ikäluokat luottavat myös eläkejärjestelmään nuorempia ikäluokkia useammin (Kahma & Takala 2012).

On myös selkeästi havaittavissa, että naiset luottavat miehiä harvemmin eläkejärjestelmään. Lisäksi miehet luottavat naisia useammin siihen, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa. Sen sijaan sukupuolten välillä ei ole eroa luottavaisuudessa sen suhteen, onko jo ansaittu eläke turvattu. Tulos tukee pitkälti aiempaa tutkimusta: naisten näkemysten eläkejärjestelmästä on havaittu olevan kautta linjan kielteisempiä kuin miesten näkemykset (ks. Palomäki ym. 2020; Takala 2015; Kahma &

Takala 2012). Toisaalta tulos on jossain määrin ristiriidassa kansainvälisten tutkimustulosten kanssa, sillä on havaittu, että miesten poliittisen luottamuksen taso on naisia hieman alhaisempi (Listhaug & Ringdal 2008, 146–147). Naisten heikompi luottamus etenkin eläkejärjestelmän tulevaisuuteen saattaa johtua etenkin naisten suuremmasta huolesta eläketurvan muutoksia ja heikennyksiä kohtaan (ks. Liukko 2016).

Koulutuksella ei puolestaan ole itsenäistä yhteyttä luottamukseen eläkejärjestelmää kohtaan, vaikkakin alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet näyttäisivät luottavan eläkejärjestelmään hieman muita harvemmin. Tilastollisesti merkitsevä ero muihin koulutusluokkiin saattaa kuitenkin johtua siitä, että käytetyssä mallissa ei ole mukana ikää, joka saattaisi olla voimakkaampi selittävä muuttuja luottamuksen tason vaihtelulle. Korkeampi koulutus on kuitenkin yhteydessä kielteisempiin näkemyksiin siitä, ovatko ansaitut eläkkeet turvattu, vaikka on huomioitava, että yhteys on havaittavissa ainoastaan silloin, kun ikää kuvaavaa muuttujaa ei ole huomioitu mallissa. Tulokset ovat jossain määrin linjassa aiemmasta tutkimuksesta saatujen havaintojen kanssa, sillä korkeamman koulutuksen on havaittu olevan vain heikosti yhteydessä korkeampaan poliittisen luottamuksen tasoon (Listhaug & Ringdal 2008, 146–147).

Eläkeläiset ja alemmat toimihenkilöt puolestaan luottavat muita pääasiallisen toiminnan ryhmiä useammin eläkejärjestelmään sekä siihen, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa, kun taas yrittäjät luottavat selkeästi harvemmin eläkkeisiin.² Eläkeläiset pitävät muita useammin jo ansaittuja eläkkeitä turvattuina. On luonnollista, että jo eläkkeellä olevat luottavat eläkejärjestelmään sekä eläkkeiden tulevaisuuteen muita ryhmiä useammin, sillä he ovat jo ehtineet eläkeikään eivätkä tulevaisuuteen liittyvät epävarmuudet siksi vaikuta luottamukseen yhtä paljon. On havaittu, että korkeamman sosioekonomisen aseman ja toisaalta yrittäjyyden on havaittu olevan yhteydessä kielteisempiin hyvinvointivaltioon kohdistuviin asenteisiin (Sihvo & Uusitalo 1995, 221). Lisäksi on havaittu, että hyvinvointivaltioasenteet ovat myönteisiä etenkin perinteisten hyvinvointivaltion kannattajien joukossa, kuten työttömien, eläkeläisten ja työntekijöiden, joukossa (Sachweh 2018, 68). Näin ollen on loogista, että etenkin yrittäjät luottavat eläkejärjestelmään muita harvemmin.

---

² On hyvä huomioida, että yrittäjien osuus vastaajista on melko pieni, vain noin 6–8 prosenttia. Näin ollen johtopäätösten vetämisessä tulee olla varovainen.

Taulukko 3. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys luottamukseen suomalaista eläkejärjestelmää kohtaan 2019–2021. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluissa kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat korkeampaan luottamuksen tasoon, kun taas negatiiviset arvot heikompaan luottamuksen tasoon. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Luottamus suomalaiseen eläkejärjestelmään	Malli 1 (N=2843)	Malli 2 (N=2842)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	.214*** (.054)	.221*** (.054)
2021	.159** (.057)	.154** (.057)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	.225*** (.046)	.201*** (.045)
Ikä		
Alle 25	-.780*** (.121)	
25–34	-.948*** (.067)	
35–49	-.835*** (.063)	
50–64	-.461*** (.061)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	-.048 (.089)	-.088 (.088)
Alempi korkea-aste	-.041 (.101)	-.158 (.099)
Ylempi korkea-aste	.075 (.099)	-.044 (.099)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.177* (.086)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		.109 (.081)
Yrittäjä		-.309** (.108)
Eläkeläinen		.776*** (.061)
Muu		.123 (.098)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	-.051 (.069)	.021 (.072)
III	-.017 (.068)	.059 (.074)
IV	-.033 (.082)	.163 (.085)
Ei tiedossa	-.072 (.113)	-.008 (.112)
Vakio	4.136*** (.093)	3.342*** (.112)
R²	.11	.11

Merkitsevyytasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

Taulukko 4. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys luottamukseen eläkejärjestelmän tulevaisuuden kantokykyä kohtaan 2019–2021. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluisissa kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat korkeampaan luottamuksen tasoon, kun taas negatiiviset arvot heikompaan luottamuksen tasoon. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Luottamus eläkejärjestelmän tulevaisuuden kantokykyyn	Malli 1 (N=2775)	Malli 2 (N=2939)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	.022 (.057)	.023 (.057)
2021	.088 (.058)	.085 (.058)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	.253*** (.048)	.234*** (.048)
Ikä		
Alle 25	-.832*** (.116)	
25–34	-.952*** (.068)	
35–49	-.749*** (.065)	
50–64	-.473*** (.062)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	.074 (.090)	.026 (.090)
Alempi korkea-aste	-.136 (.102)	-.234* (.102)
Ylempi korkea-aste	-.027 (.102)	-.131 (.102)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.052 (.089)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		.067 (.082)
Yrittäjä		-.238* (.112)
Eläkeläinen		.715*** (.063)
Muu		.050 (.100)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	-.106 (.073)	-.032 (.076)
III	-.044 (.068)	.038 (.076)
IV	-.126 (.081)	.067 (.087)
Ei tiedossa	.019 (.106)	.083 (.104)
Vakio	4.164*** (.099)	3.419*** (.112)
R²	.10	.10

Merkitsevyytasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

Miehet ajattelevat naisia useammin, että heidän eläkeaikainen toimeentulonsa on riittävä (taulukko 5). On havaittu, että naiset kokevat miehiä useammin sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelut riittämättömiksi (Sihvo & Uusitalo 1995, 221), mikä on linjassa sen kanssa, että miehet pitävät eläketurvaa naisia useammin riittävänä toimeentulon takaajana vanhuudessa. Naisten työurien aikaiset ansiot jäävät myös useammin matalammiksi kuin miehillä, ja eläkejärjestelmän ollessa ansiosidonnainen tulotaso heijastuu voimakkaasti myös tulevan eläkkeen tasoon. Toisaalta, kuten edellisessä luvussa havaittiin, naisten luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on heikompaa kuin miesten, ja tämä saattaa heijastua osaltaan myös näkemyksiin eläkeaikaisen toimeentulon tasosta. Naiset ovat myös miehiä hieman useammin huolissaan nuorten maksutaakasta eläkkeiden osalta (taulukko 6). Tulos saattaa tosin heijastella yleisemmin naisten korkeampaa epäluottamuksen tasoa.

Etenkin 25–64-vuotiaat ovat useammin huolissaan eläkeaikaisesta toimeentulostaan. Jo eläkeikään ehtineet puolestaan pitävät toimeentulon tasoaan useammin riittävänä. Alle 25-vuotiaat eivät erotu näkemyksillään vanhemmista ikäluokista tilastollisesti merkitsevällä tavalla, mikä on hieman yllättävää, sillä aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että nuorilla ei ole kovinkaan suuria odotuksia tulevien eläkkeidensä tasosta (Schøyen & Hvinden 2018, 148–149). Toisaalta tulos saattaa heijastella myös luottamusta hyvinvointivaltion kykyyn taata riittävä toimeentulo kaikille. Alle 35-vuotiaat sekä toisaalta myös 50–64-vuotiaat ovat vanhempia ikäluokkia useammin huolissaan nuorille kasautuvasta maksutaakasta. Voidaan siis sanoa, että jonkinlainen ikäryhmien välinen jako näkemyksissä on havaittavissa, vaikkakin iän yhteys näkemyksiin eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta ikäryhmien välillä on silti selkeästi heikompi kuin muiden selitettävien muuttujien kohdalla.

Korkeammin koulutetut, korkeampituloiset, ylemmät toimihenkilöt sekä eläkeläiset arvioivat useammin eläkeaikaisen toimeentulon tasonsa myönteiseksi. Tulos on looginen, sillä korkeampi koulutus indikoi korkeampaa tulotaso, ja korkeampi työuran aikainen tulotaso puolestaan johtaa Suomen eläkejärjestelmässä korkeampiin eläketuloihin. Koulutusluokista suurin huoli nuorille kasautuvasta maksutaakasta on ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla. Myös yrittäjien mielestä nuorten maksutaakka on epäoikeudenmukainen. Tulojen yhteys näkemyksiin eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta ikäryhmien välillä ei ole selkeä: jos pääasiallista toimintaa ei oteta huomioon, toiseksi ylin tuloluokka on huolissaan nuorten maksutaakasta useammin kuin muiden tuloluokkien edustajat.

Taulukko 5. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys arvioon omasta eläkeaikaisesta toimeentulon tasosta 2019–2021. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluisissa kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat myönteisempään näkemykseen, kun taas negatiiviset arvot kielteisempään näkemykseen. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Arvio omasta eläkeaikaisesta toimeentulon tasosta	Malli 1 (N=2884)	Malli 2 (N=2880)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	.129** (.049)	.123* (.049)
2021	.083 (.051)	.082 (.052)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	.240*** (.042)	.250*** (.042)
Ikä		
Alle 25	-.099 (.106)	
25–34	-.529*** (.061)	
35–49	-.634*** (.055)	
50–64	-.641**** (.057)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	.132 (.087)	.135 (.088)
Alempi korkea-aste	.183 (.095)	.135 (.096)
Ylempi korkea-aste	.446*** (.097)	.364*** (.098)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.021 (.072)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		.172* (.071)
Yrittäjä		-.038 (.089)
Eläkeläinen		.538*** (.056)
Muu		.345*** (.092)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	.247*** (.068)	.259*** (.071)
III	.487*** (.068)	.475*** (.068)
IV	.731*** (.076)	.711*** (.080)
Ei tiedossa	.245** (.091)	.249** (.094)
Vakio	3.335*** (.092)	2.73*** (.102)
R²	.13	.11

Merkitsevyytasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

Taulukko 6. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys näkemykseen eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta eri ikäluokille 2019–2021. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, sulussa kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat kielteisempään näkemykseen, kun taas negatiiviset arvot myönteisempään näkemykseen. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Näkemykset siitä, joutuvatko nuoret liiaksi eläkkeiden maksajiksi	Malli 1 (N=2856)	Malli 2 (N=2852)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	-.125* (.061)	.122* (.061)
2021	-.063 (.063)	-.068 (.063)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	-.138** (.051)	-.141** (.051)
Ikä		
Alle 25	.307* (.121)	
25–34	.376*** (.080)	
35–49	.152 (.081)	
50–64	.207* (.080)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	.044 (.110)	.061 (.110)
Alempi korkea-aste	.157 (.120)	.151 (.119)
Ylempi korkea-aste	.266* (.120)	.253* (.121)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.127 (.090)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		.114 (.086)
Yrittäjä		.262** (.099)
Eläkeläinen		-.185* (.074)
Muu		.041 (.092)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	.147 (.077)	.111 (.078)
III	.162* (.076)	.106 (.079)
IV	.125 (.092)	.031 (.094)
Ei tiedossa	.001 (.131)	-.021 (.129)
Vakio	3.080*** (.118)	3.298*** (.125)
R²	.03	.03

Merkitsevyytasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

6 Näkemykset siitä, miten eläkejärjestelmää tulisi kehittää

Tässä luvussa jatketaan empiiristä tarkastelua suomalaisten eläkejärjestelmään liittämistä näkemyksistä, mutta tarkastelun kohteena ovat näkemykset siitä, miten eläkejärjestelmää tulisi kehittää. Analyysin avulla pyritään siis vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen koskien näkemyksiä erilaisista eläkepoliittisista keinoista vakauttaa eläkejärjestelmän rahoitusta. Lisäksi selvitetään, selittävätkö sukupuoli, ikäluokka, koulutus, tulot ja pääasiallinen toiminta eroja näkemyksissä erilaisista eläkejärjestelmän kehittämistoimista. Analyysi etenee seuraavasti. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan näkemysten jakautumista suomalaisten keskuudessa vuosina 2019–2021. Havaintoja peilataan myös aiempaan aihepiiriä sivuvaan tutkimukseen. Toisessa alaluvussa tarkastellaan väestöryhmittäisiä eroja näkemyksissä järjestelmän kehittämisestä ja pyritään selvittämään, mitkä tekijät selittävät näkemyksiä ja kuinka voimakkaasti. Myös havaittuja väestöryhmittäisiä eroja tarkastellaan aiemman tutkimuksen valossa.

6.1 Näkemykset eläkejärjestelmän kehittämisestä

Suomalaiset tasapainottaisivat eläkejärjestelmän rahoitusta useimmin nostamalla eläkemaksuja (taulukko 7). Eläkemaksujen nostaminen eläkejärjestelmän rahoituksen vahvistamiseksi saakin melko laajalti tukea suomalaisten keskuudessa: yli neljä kymmenestä pitää maksujen nostamista kannatettavana ratkaisuna. Tämän voidaan tulkita tarkoittavan sitä, että vallitseva järjestelmä ja saavutetut edut halutaan turvata. Toisaalta myös vastustajia on jonkin verran, sillä yli kolmannes suomalaisista vastustaa maksujenkorouksia. Aiemmassa tutkimuksessa onkin havaittu, että maissa, joissa sosiaaliturvamaksut ovat korkeita, ihmiset kannattavat epätodennäköisemmin korotuksia näihin maksuihin (Fernandez & Jaime-Castello 2013). Toisaalta suomalaiset suhtautuvat yleisesti ottaen kriittisesti sosiaaliturvan heikentämiseen ja ovat melko halukkaita nostamaan veroja, jotta hyvinvointivaltion palveluja voitaisiin jatkossakin ylläpitää (Muuri 2008, 46–47; Forma ym. 2007). Näin ollen on loogista, että eläkemaksujen nostamista kannatetaan laajemmin kuin eläketurvan suoria heikennyksiä.

Toiseksi suosituin keino eläkejärjestelmän rahoituksen vahvistamiseksi on eläkeiän nostaminen, vaikkakaan se ei saa yhtä vahvaa kannatusta kuin eläkemaksujen nosto. Vain noin kolmannes vastaajista pitää eläkeiän nostamista hyvänä ratkaisuna. On hyvä huomata, että noin puolet vastaajista vastustaa eläkeiän nostamista. Myös aiempi tutkimus tukee havaintoa: maissa, joissa eläkeikä on korkea, ihmiset ovat valmiimpia hyväksymään eläkeiän lykkäämisen (Fernandez & Jaime-Castello 2013). Toisaalta on havaittu, että anteliaampien eläkejärjestelmien maissa kannatetaan useammin eläkemaksujen nostamista ja vastustetaan eläkeiän nostamista (Jaime-Castello 2013), mikä puolestaan tukee vain osin tehtyjä havaintoja.

Taulukko 7. Eräiden eläkejärjestelmän taloudellista vakautta parantavien toimenpiteiden kannatus tilanteessa, jossa eläkejärjestelmää tulisi rahoituksen vuoksi muuttaa. Vastausten painotetut jakaumat 2019–2021, %.

”Nostetaan työkäisten ja työnantajien maksamia eläkemaksuja” *	2019 (N=941)	2020 (N=980)	2021 (N=960)
Täysin eri mieltä	17	12	16
Jossain määrin eri mieltä	21	22	23
Ei samaa eikä eri mieltä	18	22	20
Jossain määrin samaa mieltä	34	36	34
Täysin samaa mieltä	11	8	8
”Nostetaan eläkeikää” n.s.	2019 (N=976)	2020 (N=989)	2021 (N=993)
Täysin eri mieltä	33	29	32
Jossain määrin eri mieltä	23	24	26
Ei samaa eikä eri mieltä	10	14	12
Jossain määrin samaa mieltä	24	24	22
Täysin samaa mieltä	10	9	8
”Pienennetään tulevien eläkeläisten eläkkeitä” *	2019 (N=976)	2020 (N=983)	2021 (N=987)
Täysin eri mieltä	52	46	48
Jossain määrin eri mieltä	28	33	31
Ei samaa eikä eri mieltä	9	10	12
Jossain määrin samaa mieltä	9	9	7
Täysin samaa mieltä	3	2	1
”Pienennetään nykyisten eläkeläisten eläkkeitä” *	2019 (N=985)	2020 (N=990)	2021 (N=991)
Täysin eri mieltä	69	63	65
Jossain määrin eri mieltä	20	23	24
Ei samaa eikä eri mieltä	4	8	5
Jossain määrin samaa mieltä	5	5	5
Täysin samaa mieltä	2	2	2

Merkitsevyystasot: $p < 0,05$ (*), $p < 0,01$ (**), $p < 0,001$ (***) ; n.s. (ei tilastollista merkitsevyyttä)

Sen sijaan tulevien eläkkeiden pienentämistä vastustetaan melko vahvasti: melkein neljä viidestä pitää tulevien eläkkeiden leikkaamista huonona vaihtoehtona vakauttaa eläkejärjestelmän rahoituspohjaa. Vuodesta hieman riippuen vain noin yksi kymmenestä kannattaa tulevien eläkkeiden leikkaamista. Määrä on yllättävän vähäinen, ja tulos voi viitata siihen suuntaan, että esimerkiksi jo eläkeikään ehtineiden joukossa solidaarisuus tulevia eläkkeensaajia on melko korkea. Epäsuosituin vaihtoehto eläkejärjestelmän muuttamiseksi rahoituksen vuoksi on nykyisten eläkeläisten eläkkeiden leikkaaminen. Jopa melkein yhdeksän kymmenestä pitää nykyisten eläkkeiden leikkaamista huonona vaihtoehtona. Vain muutama prosentti vastaajista pitää nykyisten eläkkeiden leikkaamista hyvänä

vaihtoehtona vahvistaa eläkejärjestelmän rahoitusta. Myös nykyisten eläkkeiden leikkaamisen osalta määrä on hämmästyttävän pieni.

Voisi ajatella, että etenkin nuoremmat ikäluokat olisivat valmiimpia leikkaamaan nykyisistä eläkkeistä, mikäli muut vaihtoehdot olisivat tulevien eläkkeiden leikkaaminen tai eläkeiän- tai maksujen nostaminen, sillä muut vaihtoehdot ovat lähtökohtaisesti heikennyksiä tulevaan eläketurvaan. Myös nykyisten eläkkeiden leikkaamisen osalta kyse voikin siis olla yhtä lailla solidaarisuudesta nykyisiä eläkeläisiä kohtaan, ja katsotaan epäreiluksi leikata heidän eläkkeitään. Aiemmat tutkimustulokset osoittavatkin, että vanhemmille ikäryhmille suunnattujen etuuskien laajan kannatusperustan voidaan tulkita olevan osoitus solidaarisuudesta (Huddy ym. 2001, 464). Toisaalta, koska institutionaaliset olot ja instituutioiden tuotokset muovaavat asenteita käytännön politiikkatoimia kohtaan (Fernandez & Jaime-Castello 2013, 812), on loogista, että korkeammista eläkkeistä halutaan pitää kiinni.

Tulokset mukailevat pitkälti aiempia havaintoja, sillä on osoitettu, että ihmiset kannattavat eläkepolitiikassa niin kutsuttua status quo -tilaa, ja ovat sen säilyttämiseksi valmiita nostamaan esimerkiksi eläkemaksuja. Vastaavasti eläke-etuuskien leikkaaminen kohtaa vahvaa vastustusta. (Naumann 2017.) Toisaalta on havaittu, että eläkejärjestelmiä halutaan ennen kaikkea vakauttaa eikä niinkään heikentää etuusia (Boeri ym. 2001). Asenteiden pysyvyys tarkastellulla ajanjaksolla tukee myös yleistä käsitystä hyvinvointivaltioasenteista. Etenkin instituutioihin liitetyt näkemykset ovat useimmiten luonteeltaan konservatiivisia ja pysyviä, eikä niissä tapahdu äkillisiä muutoksia. Aiempi tutkimus myös tukee tulosta, jonka mukaan eläkkeisiin kohdistuvia leikkauksia vastustetaan lähes kaikissa ryhmissä poikkeuksellisen vahvasti: radikaalit muutosehdotukset saavat osakseen voimakasta vastustusta kansalaisten keskuudessa. (Forma ym. 2007, 51.)

6.2 Näkemyksiä eläkejärjestelmän kehittämisestä selittävät tekijät

Korkeampi koulutus on melko vahvasti yhteydessä myönteisempään näkemykseen eläkemaksujen nostamisesta keinona vahvistaa eläkejärjestelmän rahoitusta (taulukko 8). Yrittäjät erottuvat muista pääasiallisen toiminnan ryhmistä selkeästi kielteisemmällä näkemyksillään eläkemaksujen nostamisesta. Korkeammat tulot puolestaan ovat yhteydessä kielteisiin näkemyksiin eläkemaksujen nostamisesta. Intressinäkökulma ei kykene selittämään sitä, mikseivät näkemykset eläkemaksujen nostamisesta eroa eri ikäluokkien välillä juuri lainkaan: eläkeläisiähän eivät kosketa korotukset eläkemaksuissa. Toisaalta on havaittu, että asenteet eläkejärjestelmää kohtaan eivät juurikaan vaihtele ikäryhmittäin: tämä ei kuitenkaan ole sinällään ristiriidassa intressiteorian kanssa, sillä eläkkeet ovat sosiaaliturvaetus, jota kaikki tulevat todennäköisesti saamaan jossain vaiheessa elämänsä (Blekesaune & Quadagno 2003, 416). Onkin havaittu, että työikäinen väestö ennakoi omaa eläkeikaansa ja pyrkii sen vuoksi

kannattamaan ikääntyneille ihmisille kohdennettuja etuuksia ja palveluita (Prinzen 2015, 351). Tämä voi osaltaan selittää saatuja tuloksia.

Miehet kannattavat naisia useammin eläkeiän nostamista keinona vahvistaa eläkejärjestelmän rahoitusta (taulukko 9). Nuoremmat ikäluokat puolestaan vastustavat useammin eläkeiän nostamista. Etenkin yli 65-vuotiaiden ja eläkeläisten myönteisempi suhtautuminen eläkeiän nostamiseen saattaa selittyä sillä, että näkemyksiä eläketurvan kehittämisestä ohjaavat intressit. Myös aiemman tutkimuksen mukaan eläkeiän nostamista kannattavat useammin juuri yli 65-vuotiaat ja jo eläkkeellä olevat, sillä eläkeiän korotukset eivät tule koskettamaan enää heitä (Forma ym. 2007; Kahma & Takala 2012). Myös korkeampi koulutus on voimakkaasti yhteydessä myönteisempiin asenteisiin eläkeiän nostamista kohtaan. Lisäksi eläkeläiset ja muut työmarkkinoiden ulkopuolella olevat sekä yrittäjät kannattavat muita pääasiallisen toiminnan ryhmiä useammin eläkeiän nostamista. Myös korkeammat tulot ovat yhteydessä suurempaan halukkuuteen nostaa eläkeikää.

Miehet kannattavat naisia useammin myös tuleviin eläkkeisiin kohdistuvia leikkauksia (taulukko 10). Yllättävästi myös nuoremmat ikäluokat kannattavat vanhempia ikäluokkia useammin tulevien eläkkeiden leikkauksia. Lisäksi ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden, toimihenkilöväestön, yrittäjien sekä työmarkkinoiden ulkopuolella olevien joukossa myönteisemmät näkemykset tulevien eläkkeiden leikkauksista ovat yleisempiä. Miehet kannattavat naisia useammin myös nykyisiin eläkkeisiin kohdistuvia leikkauksia, samoin nuoremmat ikäluokat (taulukko 11). Nuoremmat ikäluokat siis kannattavat sekä tuleviin että nykyisiin eläkkeisiin kohdistuvia leikkauksia.

Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet ja alemmat toimihenkilöt kannattavat muita useammin nykyisten eläkkeiden leikkauksia. Sen sijaan eläkeläiset vastustavat nykyisten eläkkeiden leikkauksia. Tulokset saavat jossain määrin vahvistusta aiemmasta tutkimuksesta: hyvätuloisten, korkeammin koulutettujen ja miesten on havaittu tukevan useammin sosiaaliturvauudistuksia, jotka joko parantavat järjestelmän kestävyyttä tai heikentävät järjestelmän tasoa (Boeri ym. 2002, 398–399). Eläkeiän nostamisen ja toisaalta etuuskien tason heikentämisen voidaan kummankin nähdä olevan keinoja eläkejärjestelmän kestävyuden parantamiseksi tai järjestelmän tason heikentämiseksi. Kaiken kaikkiaan intressit vaikuttavan ohjaavan yksilön näkemyksiä siitä, miten eläkejärjestelmää tulisi kehittää (Boeri ym. 2002). Intressit eivät kuitenkaan pysty selittämään asenteita tyhjentävästi, sillä nähtävissä on myös viitteitä väestöryhmien välisestä solidaarisuudesta tai muista selityksistä.

Taulukko 8. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys näkemykseen siitä, tulisiko eläkemaksuja nostaa tilanteessa, jossa eläkejärjestelmää tulisi rahoituksen vuoksi muuttaa. Vuosien 2019–2021 näkemykset. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluisia kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat myönteisempään näkemykseen, kun taas negatiiviset arvot kielteisempään näkemykseen. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Eläkemaksujen nostamisen kannatus	Malli 1 (N=2863)	Malli 2 (N=2859)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	.031 (.060)	.024 (.060)
2021	-.073 (.064)	-.076 (.064)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	-.024 (.051)	-.014 (.051)
Ikä		
Alle 25	.035 (.120)	
25–34	-.149 (.079)	
35–49	-.122 (.078)	
50–64	-.058 (.076)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	.168 (.104)	.175 (.104)
Alempi korkea-aste	.244* (.113)	.229* (.112)
Ylempi korkea-aste	.455*** (.115)	.431*** (.116)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.002 (.087)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		-.037 (.085)
Yrittäjä		-.545*** (.104)
Eläkeläinen		.077 (.073)
Muu		.086 (.099)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	-.106 (.077)	-.082 (.080)
III	-.173* (.075)	-.156 (.082)
IV	-.256** (.091)	-.197* (.097)
Ei tiedossa	-.109 (.124)	-.082 (.127)
Vakio	2.987*** (.107)	2.916*** (.124)
R²	.01	.03

Merkitsevyytasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

Taulukko 9. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys näkemykseen siitä, tulisiko eläkeikää nostaa tilanteessa, jossa eläkejärjestelmää tulisi rahoituksen vuoksi muuttaa. Vuosien 2019–2021 näkemykset. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluisia kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat myönteisempään näkemykseen, kun taas negatiiviset arvot kielteisempään näkemykseen. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Eläkeiän nostamisen kannatus	Malli 1 (N=2936)	Malli 2 (N=2932)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	.048 (.065)	.052 (.065)
2021	-.103 (.065)	-.092 (.066)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	.285*** (.053)	.276*** (.054)
Ikä		
Alle 25	-.259* (.130)	
25–34	-.577*** (.082)	
35–49	-.686*** (.083)	
50–64	-.655*** (.078)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	.165 (.107)	.131 (.107)
Alempi korkea-aste	.533*** (.120)	.456*** (.120)
Ylempi korkea-aste	1.113*** (.121)	1.025*** (.122)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.002 (.093)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		.152 (.090)
Yrittäjä		.266* (.110)
Eläkeläinen		.564*** (.076)
Muu		.452*** (.108)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	.017 (.080)	.069 (.084)
III	.074 (.077)	.116 (.085)
IV	.244* (.096)	.285** (.101)
Ei tiedossa	-.158 (.130)	-.120 (.129)
Vakio	2.401*** (.109)	1.715 (.126)
R²	.11	.11

Merkitsevyytasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

Taulukko 10. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys näkemykseen siitä, tulisiko tulevia eläkkeitä leikata tilanteessa, jossa eläkejärjestelmää tulisi rahoituksen vuoksi muuttaa. Vuosien 2019–2021 näkemykset. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluissa kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat myönteisempään näkemykseen, kun taas negatiiviset arvot kielteisempään näkemykseen. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Tulevien eläkkeiden pienentämisen kannatus	Malli 1 (N=2987)	Malli 2 (N=2983)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	-.080 (.159)	-.069 (.161)
2021	-.432* (.172)	-.445* (.174)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	.435** (.139)	.416** (.140)
Ikä		
Alle 25	.351 (.368)	
25–34	.599** (.228)	
35–49	.710** (.220)	
50–64	.307 (.220)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	-.500 (.280)	-.434 (.286)
Alempi korkea-aste	-.202 (.304)	-.174 (.313)
Ylempi korkea-aste	.360 (.290)	.368 (.294)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.624* (.247)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		.613** (.212)
Yrittäjä		.935*** (.263)
Eläkeläinen		-.024 (.233)
Muu		.762** (.294)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	-.135 (.236)	.010 (.253)
III	.127 (.206)	.273 (.239)
IV	.583* (.231)	.516* (.259)
Ei tiedossa	-.061 (.321)	-.104 (.345)
Vakio	-.268*** (.294)	-.273*** (.357)

Merkitsevyystasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)

Taulukko 11. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys näkemykseen siitä, tulisiko nykyisiä eläkkeitä leikata tilanteessa, jossa eläkejärjestelmää tulisi rahoituksen vuoksi muuttaa. Vuosien 2019–2021 näkemykset. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluissa kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat myönteisempään näkemykseen, kun taas negatiiviset arvot kielteisempään näkemykseen. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

Nykyisten eläkkeiden pienentämisen kannatus	Malli 1 (N=2987)	Malli 2 (N=2983)
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	-.135 (.191)	-.138 (.192)
2021	-.166 (.195)	-.188 (.198)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	.863*** (.165)	.834*** (.166)
Ikä		
Alle 25	.476 (.477)	
25–34	1.182*** (.298)	
35–49	1.081*** (.301)	
50–64	.931** (.292)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	-.396 (.382)	-.278 (.395)
Alempi korkea-aste	.298 (.396)	.426 (.409)
Ylempi korkea-aste	.354 (.391)	.489 (.409)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.410 (.268)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		.247 (.238)
Yrittäjä		.592* (.280)
Eläkeläinen		-.625* (.271)
Muu		-.352 (.379)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	.215 (.261)	.101 (.295)
III	.243 (.240)	.115 (.295)
IV	.452 (.275)	.186 (.315)
Ei tiedossa	.655 (.346)	.529 (.364)
Vakio	-4.161*** (.414)	-3.281*** (.450)

Merkitsevyystasot: $p < 0,05$ (*), $p < 0,01$ (**), $p < 0,001$ (***)

7 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, missä määrin suomalaiset pitävät eläkejärjestelmää luotettavana ja oikeudenmukaisena, mitä keinoja suomalaiset kannattavat eläkejärjestelmän kehittämiseksi sekä mitkä ryhmät eroavat näkemyksissään toisistaan. Yleisellä tasolla määriteltynä eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen havaittiin olevan melko korkea ja vakaata vuodesta toiseen. Luottamuksen suhteellisen korkea taso on tunnistettu myös aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Palomäki ym. 2020; Takala 2015; Kahma & Takala 2012). Luottavaisuus ilmenee tämän tutkimuksen tulosten perusteella myönteisinä näkemyksinä eläkejärjestelmän tulevaisuuden kantokyvystä, eläkkeiden riittävydestä sekä oikeudenmukaisuudesta eri ikäluokkien välillä. Korkea luottamuksen taso on havaittavissa myös suomalaisten halukkuudessa ylläpitää kattavaa eläketurvaa. Suomalaiset ovat halukkaita pitämään kiinni olemassa olevasta järjestelmästä, ja tämä ilmenee melko myönteisenä suhtautumisena eläkemaksujen ja eläkeiän nostamiseen järjestelmän rahoituksen turvaamiseksi. Tulos saakin vahvistusta aiemmasta tutkimuksesta, sillä ihmiset suosivat useimmiten järjestelmiä sellaisina kuin ne ovat (Kohli 2006). Toisaalta korkea luottamuksen taso saattaa heijastella yleisempiä hyvinvointivaltion toimintaan liitettyjä näkemyksiä, eikä pelkkiä eläkejärjestelmään liitettyjä näkemyksiä. Myös pelkästään se, että suomalaisen eläkejärjestelmän yksi perusperiaatteista on vahva lakisääteisyys, saattaa lisätä järjestelmän nauttimaa luottamusta.

Luottamus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, sillä eläkejärjestelmään kohdistuu tämän tutkimuksen tulosten mukaan myös jonkin verran epäluottamusta. Etenkin huoli nuoremmista sukupolvista on läsnä suomalaisten näkemyksissä, myös muiden kuin nuorimpien ikäluokkien näkemyksissä. Huoli nuoremmista sukupolvista saattaakin liittyä ainakin jossain määrin ikäryhmien väliseen solidaarisuuteen. Koska yleisellä tasolla sukupolvien välinen sopimus nauttii melko korkea legitimitettä (Kohli 2006), eivät oikeudenmukaisuuteen liittyvät epäkohdat välttämättä vähennä varsinaista järjestelmään kohdistuvaa luottamusta. On kuitenkin totta, että suomalaisen eläkejärjestelmän jakoperusteisuus johtaa väistämättä erikokoisten ikäluokkien joutumiseen keskenään eriarvoiseen asemaan. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin kiintoisaa selvittää, mitkä tekijät ovat epäluottamuksen taustalla.

Hyvinvointivaltioasenteisiin liittyvässä tutkimuksessa väestöryhmittäisiä eroja näkemyksissä on perinteisesti havaittu runsaasti (esim. Forma ym. 2007). Tässä tutkimuksessa havaitut erot ryhmien välillä olivat osittain odotetunlaisia, mutta tarjosivat myös jossain määrin uutta tietoa. Ikä erottui selkeimpänä yksittäisenä selittävänä tekijänä lähes kaikkien eläkejärjestelmään kohdistuvaa luottamusta kuvaavien muuttujien kohdalla. Korkeampi ikä on yhteydessä paitsi korkeampaan luottamuksen tasoon, myös myönteisempiin näkemyksiin järjestelmän kestävydestä ja oikeudenmukaisuudesta. Nuoremmat ja todennäköisesti työuransa alussa olevien ikäluokkien edustajat ovat puolestaan selkeästi kriittisempiä

monia eläkejärjestelmään liittyviä аспектеja kohtaan. Tulokset heijastelevat melko hyvin sitä, kuinka suomalaisessa eläkejärjestelmässä riskit jakautuvat eri elinkaaren vaiheisiin. Vaikka ikäluokkien välisestä varsinaisesta konfliktista ei varmastikaan ole kyse, antavat tulokset jonkinlaisen vahvistuksen ikäluokkien väliselle kuilulle näkemyksissä. Etenkin nuorten ikäluokkien luottamukseen on syytä kiinnittää huomiota, sillä heidän osuutensa esimerkiksi tulevaisuuden työvoimasta tai äänestäjäkunnasta tulee olemaan suurempi. Jotta eläkejärjestelmällä olisi legitimitettä myös tulevina vuosikymmeninä, on myös luottamuksen tason oltava riittävän korkea.

Yksi tämän tutkimuksen havainnoista oli se, että naiset suhtautuvat miehiä epäilevämmiin eläkejärjestelmään, ja heidän luottamuksensa järjestelmää kohtaan on systemaattisesti heikompi kuin miehillä. Havainto on mielenkiintoinen etenkin siksi, että sukupuolella ei ole ainoastaan näennäistä yhteyttä luottamukseen eläkejärjestelmää kohtaan, vaan yhteys on itsenäinen ja riippumaton muista taustatekijöistä. Tulos saattaa heijastella naisten alhaisempaa palkkatasoa ja katkonaisempia työuria, ja niiden myötä myös alhaisempaa eläkkeiden tasoa. Toisaalta naiset luottivat miehiä vähemmän eläkejärjestelmään myös silloin, kun tulotaso on huomioitu. Jatkotutkimuksen kannalta selityksiä naisten alhaisemmalle luottamuksen tasolle olisi mielenkiintoista selvittää.

Kriittisesti eläkejärjestelmään suhtautuvat myös erityisesti yrittäjät, kun taas eläkeläisten näkemykset järjestelmästä ovat lähtökohtaisesti myönteisiä. Yleisesti ottaen tutkimuksen tulosten valossa voidaan kuitenkin todeta, ettei luottamus perustu kovinkaan voimakkaasti sosioekonomisiin taustatekijöihin. Taustalla vaikuttavat enemmän henkilön ikä ja sukupuoli kuin esimerkiksi koulutustaso tai tulot. Tulos on mielenkiintoinen, koska tiedetään, että monet hyvinvointivaltioon liittyvät asenteet vaihtelevat jonkin verran sosioekonomisten taustatekijöiden mukaan (esim. Forma ym. 2007). Toisaalta luottamus on luonteeltaan jossain määrin erilaista kuin esimerkiksi hyvinvointivaltion kannatus. Yhtä kaikki, tulos kertoo myös siitä, että eläkejärjestelmään liitetyissä näkemyksissä kyse on useimmiten jostain muusta kuin pelkän oman edun tavoittelusta.

Johtopäätösten tekemisen suhteen on hyvä huomioida myös tämän tutkimuksen tietyt rajoitteet. Ensinäkin luottamukseen liittyvien kysymysten muotoilulla on suuri merkitys lopputuloksen kannalta (esim. Liukko 2016). Sama pätee myös muiden sosiaaliturvaa koskevien näkemysten kysymyksenasettelun kohdalla, sillä erilainen kysymyksenasettelu saattaisi tuottaa hyvinkin erilaisen tuloksen. Tämä tosin on yleisesti tunnistettu ongelma kyselytutkimuksissa, ja tulosten tulkinnessa tulisi aina muistaa, että tulokset pystyvät selittämään tutkittavaa ilmiötä vain osittain. Toiseksi tässä tutkimuksessa käytetyllä aineistolla ei ole mahdollista päästä käsiksi kaikkien väestöryhmien näkemyksiin, sillä kyselytutkimukset eivät välttämättä tavoita tarpeeksi kattavasti koko väestöä. Jokin ryhmä saattaakin siten jäädä aliedustetuksi, tai heidän näkemyksensä ei pääse lainkaan kuuluviin. Lisäksi on hyvä huomioida, että ymmärrys eläkejärjestelmän toiminnasta kytkeytyy luottamukseen

(Kahma & Takala 2012, 12). Alhaisen tai vastaavasti korkean luottamuksen taustalla saattaakin siis ainakin osittain olla eläkejärjestelmän tuntemiseen liittyviä selityksiä.

Käytettyjen mittareiden riittävyys luottamuksen ymmärtämiseen moniulotteisesti voidaan myös nähdä yhtenä tämän tutkimuksen rajoitteista. Luottamukseen ovat yhteydessä myös yhteiskunnalliset olot ja konteksti, joihin tämän tutkimuksen aineistolla ei ollut mahdollista päästä käsiksi empiirisesti. Olisikin siksi kiinnostavaa selvittää, kuinka voimakas yhteys yksilötason tekijöillä on luottamukseen silloin, kun huomioon otetaan myös makrotason taustatekijöitä. Lisäksi on otettava huomioon, että tässä tutkimuksessa tarkasteltavien eläkepoliittisten keinojen valikoima on melko suppea. Tämän vuoksi voisi olla mielenkiintoista tarkastella erilaisten toimenpiteiden tai eläkepoliittisten keinojen kannatusta silloin, kun valittavana on useampia vaihtoehtoja.

Vaikka väestön vanheneminen ja taloudelliset näkymät asettavatkin paineita eläkejärjestelmän kantokyvyille pitkällä tähtäimellä (esim. Andersen 2021), ei tämän tutkimuksen tulosten perusteella ole näkyvissä viitteitä laajamuotoisemmasta eläkejärjestelmän legitimitiikkriisistä. Kiinnostavaa on nähdä, mihin suuntaan luottamuksen taso tulevina vuosina kehittyä, sillä tässä tutkimuksessa käytettävissä oleva ajallinen perspektiivi ei anna mahdollisuutta tehdä ajallisesta ulottuvuudesta kovinkaan voimakkaita tulkintoja. Pidempiaikaisempi ajallinen seuranta olisi myös teoreettisesta näkökulmasta mielenkiintoista, sillä yhteiskunnan kehittyessä myös luottamukselle asetetut vaatimukset kasvavat, ja siten luottamuksen ylläpitämisestä yhteiskunnassa tulee aina vain haastavampaa (Taylor-Gooby 2005).

Tulevaisuutta on vaikea ennustaa. Vaikka väestökehitystä pystytään ennustamaan ainakin jollain tarkkuudella, on esimerkiksi talouden kehityksen ennustaminen jo vaikeampaa. On mahdollista, että vaikka suomalainen eläkejärjestelmä olisikin tällä hetkellä tasapainossa, ei se säily vakaana ikuisesti. Tuleviin kehityskulkuihin pystytään varautumaan suomalaisessa eläkejärjestelmässä esimerkiksi automaattisilla vakautusmekanismeilla (Tenhunen & Vaittinen 2010), mutta suurempien muutosten edessä hienovaraiset automaattiset vakauttajat eivät välttämättä riitä. Näin ollen eläkejärjestelmän perusteellinen muuttaminen tai vaihtoehtoisesti eläkejärjestelmästä karsiminen voivat tulla kysymykseen. Suomessa on tehty lukuisia eläkeuudistuksia viimeisten vuosikymmenten aikana (Eläketurvakeskus 2022), mutta jatkuvat eläkeuudistuksetkin saattavat nakertaa järjestelmään kohdistuvaa luottamusta. Historiallisista syistä johtuen eläkejärjestelmä on muotoutunut nykyisenkaltaiseksi monien kompromissien ja polkuriippuvuuksien seurauksena (esim. Kangas 2006). Osittain tämänkin vuoksi järjestelmän peruspilareiden muuttaminen voi olla hankalaa. Toisaalta vaikeiden päätösten lykkääminen saattaa olla poliittisille päättäjille houkuttelevampi vaihtoehto, eikä eläkejärjestelmään siksi kajota kevyin perustein. Nähtäväksi jää, mihin suuntaan eläkejärjestelmää lähdetään lähitulevaisuudessa kehittämään, ja kenen ehdoilla se tehdään.

Avoimia kysymyksiä liittyy myös eläkejärjestelmän institutionaaliseen rooliin tulevaisuudessa. Palveleeko eläkejärjestelmä enää tavoitteiltaan tai toimintaperiaatteiltaan ihmisiä ja yhteiskuntaa parhaalla mahdollisella tavalla? Onko eläkejärjestelmän ensisijainen tavoite turvata jokaiselle toimeentulo, vai kompensoida työuran aikaisia ansioita? Onko oikeudenmukaista, että pienemmät ikäluokat joutuvat maksamaan suhteessa suurempia eläkemaksuja, mutta saavat heikomman kompensaation maksamilleen maksuille? Mikä tulee olemaan yksityisten eläkevakuutusten rooli tulevaisuudessa, tai millaiseen asemaan eläkejärjestelmä asettuisi tilanteessa, jossa muissa sosiaaliturvajärjestelmissä siirryttäisiin esimerkiksi perustuloon? Mikä tahansa eläketurvan tulevaisuuden suunta onkin, on selvää, että luottamus ja järjestelmän nauttima legitimitetti ovat keskeisessä osassa muutosta. Niiden merkitystä ei myöskään tule missään vaiheessa kehitystä unohtaa. Luottamuksen ja legitimitetin tarkastelu ajassa ja etenkin niissä tapahtuvien muutosten tarkastelu ja havaitseminen ovatkin ensiarvoisen tärkeitä, ja niiden merkitys tuskin tulee ainakaan vähentymään tulevaisuudessa.

Kirjallisuus

Airio, I. & Kangas, O. (2017) Mielipiteet eläkkeiden järjestämistavoista ja määräytymisperiaatteista Suomessa vuosina 1994 ja 2016. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (6), 617–629.

Andersen, J. (2008) Public support for the Danish welfare state: interests and values, institutions and performance. Teoksessa Albæk, E., Eliason, C., Nørgaard, S. & Schwartz, H. (toim.) *Crises, Miracles and Beyond: Negotiated Adaption of the Danish Welfare State*. Aarhus University Press, 75–114.

Andersen, T. (2021) Pension adequacy and sustainability – An evaluation of the Finnish pension system. Eläketurvakeskus.

Barr, N. (2013) Pension system in Finland: Adequacy, sustainability and system design. Eläketurvakeskus, Evaluation of the Finnish pension system/part 1. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Barr, N. (2001) *The Welfare State as a Piggy Bank: Information, Risk, Uncertainty and the Role of the State*. New York: Oxford University Press.

Barr, N. & Diamond, P. (2006) The Economics of Pensions. *Oxford Review of Economic Policy* 22 (1), 15–39.

Blekesaune, M. & Quadagno, J. (2003) Public Attitudes toward Welfare State Policies: A Comparative Analysis of 24 Nations. *European Sociological Review* 19 (5), 415–427.

Boeri, T., Börsch-Supan A. & Tabellini, G. (2002) Pension reforms and the opinions of European citizens. *American Economic Review* 92 (2), 396–401.

Boeri, T., Börsch-Supan, A. & Tabellini, G. (2001) Would you like to shrink the welfare state? A survey of European citizens. *Economic Policy* 16 (32), 8–50.

Bussemeyer, M. & Lober, D. (2020) Between Solidarity and Self-Interest: The Elderly and Support for Public Education Revisited. *Journal of Social Policy* 49 (2), 425–444.

Cristea, M., Noja, G., Dăncică, D. & Ștefea, P. (2020) Population ageing, labour productivity and economic welfare in the European Union. *Economic Research* 33 (1), 1354–1376.

Daniels, N. (1988) *Am I My Parents' Keeper? An Essay on Justice Between the Young and the Old*. New York: Oxford University Press.

Easton, D. (1975) A Re-Assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science* 5 (4), 435–457.

Ebbinghaus, B. & Naumann, E. (2020) The Legitimacy of Public Pensions in an Ageing Europe: Changes in Subjective Evaluations and Policy Preferences, 2008–2016. Teoksessa Laenen, T., Meuleman, B. & van Oorschot, W. (toim.) *Welfare State Legitimacy in Times of Crisis and Austerity*. Cheltenham: Edward Elgar, 159–176.

Ebbinghaus, B. (2011) Studying pension privatization in Europe. Teoksessa Ebbinghaus, B. (toim.) *The Varieties of Pension Governance – Pension Privatization in Europe*. New York: Oxford University Press, 3–22.

Eläketurvakeskus (2022) Eläketurvan muutokset vuosi vuodelta. [verkkojulkaisu] <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elakeuudistukset/aiemmat-uudistukset/muutokset-vuosi-vuodelta/> [viitattu 20.5.2022].

Eläketurvakeskus (2021) Työeläkeindikaattorit 2021. [verkkojulkaisu] *Eläketurvakeskuksen raportteja* 6/2021. Helsinki: Eläketurvakeskus.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143130/tyoelakeindikaattorit-2021.pdf?sequence=5&isAllowed=y> [viitattu: 19.5.2022].

Eläketurvakeskus (2020) Elinaikakerroin. [verkkojulkaisu] Eläketurvakeskuksen muistioita. <https://www.etk.fi/wp-content/uploads/2020/11/EAK2021.pdf> [viitattu: 19.5.2022].

Ervasti, H., Kouvo, A. & Takis, V. (2019) Social and Institutional Trust in Times of Crisis: Greece, 2002–2011. *Social Indicators Research* 141, 1207–1231.

Ervasti, H., Goul Andersen, J. & Ringdal, K. (2012) Introduction. Teoksessa Ervasti, H., Goul Andersen, J., Fridberg, T. & Ringdal, K. (toim.) *The Future of the Welfare State. Social Policy Attitudes and Social Capital in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 1–16.

Ervasti, H. & Kangas, O. (1994) Class bases of universal social policy: Pension policy attitudes in Finland. Turku: Turun yliopisto.

Fernandez, J. & Jaime-Castello, A. (2013) Positive or Negative Policy Feedbacks? Explaining Popular Attitudes Towards Pragmatic Pension Policy Reforms. *European Sociological Review* 29 (4), 803–815.

Forma, P., Kallio, J., Pirttilä, J. & Uusitalo, R. (2007) Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? Tutkimus kansalaisten sosiaaliturvaa koskevista mielipiteistä ja valinnoista. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Fridberg, T. (2012) Legitimacy of the system and support for the welfare state. Teoksessa Ervasti, H., Goul Andersen, J., Fridberg, T. & Ringdal, K. (toim.) *The Future of the Welfare State. Social Policy Attitudes and Social Capital in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 195–213.

Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Havakka, P. (2018) Sosiaaliset riskit – määritelmiä ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa Ahteensivu, A., Koskinen, L., Kulmala, J. & Havakka, P. (toim.) *Riskienhallinnan ajankohtaisia teemoja*. Tampere: Tampere University Press, 124–177.

Hinrichs, K. (2019) Old age and pensions. Teoksessa Greve, B. (toim.) *Routledge Handbook of the Welfare State*. London: Routledge, 418–431.

Huddy, L., Jones, J. & Chard, R. (2001). Compassionate politics: Support for oldage programs among the non-elderly. *Political Psychology* 22 (3), 443–471.

Immergut, E. & Anderson, K. (2007) Editors' Introduction: The Dynamics of Pension Politics. Teoksessa Immergut, E., Anderson, K. & Schulze, I. (toim.) *The Handbook of West European Pension Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1–45.

Jaime-Castello, M. (2013) Public opinion and the reform of the pension systems in Europe: the influence of solidarity principles. *Journal of European Social Policy* 23 (4).

Johanson, J-E., Lassila, J. & Niemelä, H. (2011) (toim.) *Eläkevalta Suomessa*. Helsinki: Etlä.

- Kahma, N. & Takala, M. (2012) Luottamus eläketurvaan. *Eläketurvakeskuksen raportteja 1/2012*. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Kallio, J. (2008) Kansalaisten asennoituminen hyvinvointivaltion uudelleenmuotoiluun. *Sociologia* 45 (1), 3–20.
- Kangas, O., Airio, I., Koskenvuo, K., Kuivalainen, S. & Tenhunen, S. (2021) Information and legitimacy: Results from an experimental survey on attitudes to the 2017 pension reform in Finland. *Journal of Pension Economics and Finance*, 1–16.
- Kangas, O. & Luna, P. (2011) Finland: From Statutory Pension Dominance towards Voluntary Private Schemes. Teoksessa Ebbinghaus, B. (toim.) *The Varieties of Pension Governance – Pension Privatization in Europe*. New York: Oxford University Press, 210–239.
- Kangas, O. (2006) Poliittika ja sosiaaliturva Suomessa. Teoksessa Paavonen, T. & Kangas, O. (toim.) *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Edita, 190–366.
- Kautto, M. & Kuivalainen, S. (2021) Eläkebarometri 2021 [sähköinen tietoaaineisto]. Eläketurvakeskus.
- Kautto, M. & Kuivalainen, S. (2020) Eläkebarometri 2020 [sähköinen tietoaaineisto]. Eläketurvakeskus.
- Kautto, M. & Kuivalainen, S. (2019) Eläkebarometri 2019 [sähköinen tietoaaineisto]. Eläketurvakeskus.
- Kohli, M. (2015) Generations in Aging Societies: Inequalities, Cleavages and Conflicts. Teoksessa Torp, C. (toim.) *Challenges of Aging: Pensions, Retirement and Generational Justice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kohli, M. (2006) Ageing and justice. Teoksessa Binstock, R., George, L., Cutler, S., Hendricks, J. & Schulz, J. (toim.) *Handbook of Ageing and Social Sciences*, sixth edition. Elsevier Inc., 456–478.
- Kotkavirta, J. (2000) Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa Ilmonen, K. (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi Jyväskylän yliopisto, 55–68.
- Kouvo, A. (2011) The sources of generalized trust and institutional confidence in Europe. *Research on Finnish Society* 4 (1), 29–40.
- Kumlin, S. & Haugsgjerd, A. (2017) The welfare state and political trust: bringing performance back in. Teoksessa Zmerli, S. & van den Meer, T. (toim.) *Handbook of Political Trust*. Edward Elgar, 285–301.
- KvantiMOTV (2008) Regressioanalyysi. [verkkojulkaisu] Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto: Menetelmätietovaranto [viitattu: 19.5.2022].
<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/regressio/analyysi.html>
- Kvist, J. (2015) A framework for social investment strategies: Integrating generational, life course and gender perspectives in the EU social investment strategy. *Comparative European Politics* 13 (1), 131–149.
- Listhaug, O. & Ringdal, K. (2008) Trust in political institutions. Teoksessa Ervasti, H., Fridberg, T., Hjerme, M. & Ringdal, K. (toim.) *Nordic Social Attitudes in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 131–151.

- Liukko, J. (2016) Mikä lisää ja mikä vähentää luottamusta eläketurvaan? *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (3), 313–322.
- Liukko, J. (2013) *Solidaarisuuskone: elämän vakuuttaminen ja vastuuajattelun muutos*. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Luhmann, N. (1988) Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. Teoksessa Gambetta, D. (toim.) *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Blackwell Publishers, 94–107.
- Meuleman, B., van Oorschot, W. & Laenen, T. (2020) Welfare Attitudes in Times of Crisis and Austerity. Teoksessa Laenen, T., Meuleman, B. & van Oorschot, W (toim.) *Welfare State Legitimacy in Times of Crisis and Austerity: Between Continuity and Change*, 3–22.
- Mielonen, A. (2021) Eläkejärjestelmien riskit ja niiden jakautuminen eri osapuolille. *Eläketurvakeskuksen raportteja 3/2021*. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Mielonen, A., Risku, I., Vidlund, M. & Väänänen, N. (2020) Eläkkeiden rahoituksen automaattisista vakautusmekanismeista Alankomaissa, Japanissa, Kanadassa, Ruotsissa ja Saksassa. *Eläketurvakeskuksen raportteja 10/2020*. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Muuri, A. (2008) Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää? Tutkimus suomalaisten mielipiteistä ja kokemuksista sosiaalipalveluista sekä niiden suhteesta legitimitettiin. Helsingin yliopisto, Stakes (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos).
- Määttänen, N. (2016) Vapaaehtoiset eläkevakuutukset. Teoksessa Tenhunen, S. & Vaittinen, R. (toim.) *Eläketalous*. Helsinki: Finva, 84–95.
- Naumann, E. (2018) Trust in Ageing Societies: Confidence in Pensions across Europe. Teoksessa Ebbinghaus, B. & Naumann, E. (toim.) *Welfare State Reforms Seen from Below. Comparing Public Attitudes and Organized Interests in Britain and Germany*. Cham: Palgrave, 187–209.
- Naumann, E. (2017) Do increasing reform pressures change welfare attitudes? An experimental study on population ageing, pension reform preferences, political knowledge and ideology. *Ageing and Society* 37 (2), 266–294.
- Naumann, E., Buss, C. & Bähr, J. (2016) How Unemployment Experience Affects Support for the Welfare State: A Real Panel Approach. *European Sociological Review* 32 (1), 81–92.
- Newton, K. (1999) Social and Political Trust in Established Democracies. Teoksessa Norris, P. (toim.) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. New York: Oxford University Press, 169–187.
- Norris, P. (2011) *Democratic Deficit. Critical Citizens Revisited*. Harvard: Cambridge University Press.
- Norris, P. (1999) Introduction: The Growth of Critical Citizens? Teoksessa Norris, P. (toim.) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. New York: Oxford University Press, 1–27.
- Nurmela, S. (2021) Eläkebarometri 2021. [verkkójulkaisu] Helsinki: Eläketurvakeskus. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142758/elakebarometri-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 19.5.2022]
- Nurmela, S. (2020) Eläkebarometri 2020. [verkkójulkaisu] Helsinki: Eläketurvakeskus. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140203/elakebarometri-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 19.5.2022]

- Nurmela, S. (2019) Eläkebarometri 2019. [verkkojulkaisu] Helsinki: Eläketurvakeskus. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139693/Elakebarometri-2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 19.5.2022]
- Palomäki, L-M., Ilmakunnas, I., Kuivalainen, S., Liukko, J., Mustonen, J. & Tenhunen, S. (2020) Luottamus eläketurvaan vuonna 2019. Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä. *Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 7/2020*. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Prinzen, K. (2015) Attitudes Toward Intergenerational Redistribution in the Welfare State. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 67 (1), 349–370.
- Rantala, J., Pyy-Martikainen, M. & Riihelä, M. (2021) Miten nettotulot muuttuvat eläkkeelle siirryttäessä? Tarkastelu nettotulosuhteen muutoksesta 2002–2017. *Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 4/2021*. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Roosma, F., Gelissen, J. & van Oorschot, W. (2013) The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study. *Social Indicators Research* 113 (1), 235–255.
- Rothstein, B. & Stolle, D. (2008) The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics* 40 (4), 441–459.
- Räsänen, P. (2004) Ikä- ja sukupolvityyppillisten arvojen tarkastelua. Teoksessa Erola, J. & Wilska, T-A. (toim.) Teoksessa Erola, J. & Wilska, T-A. (toim.) *Yhteiskunnan moottori vai kivirenki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus*. Jyväskylä: SoPhi 92, 199–214.
- Sachweh, P. (2018) Conditional Solidarity: Social Class, Experiences of the Economic Crisis, and Welfare Attitudes in Europe. *Social Indicators Research* 139, 47–76.
- Schøyen, M. & Hvinden, B. (2018) Intergenerational Solidarity and the Sustainability of State Welfare. *Attitudes, Aspirations and Welfare*, 137–181.
- Seligman, A. (1997) *The Problem of Trust*. Princeton University Press.
- Sihvo, T. & Uusitalo, H. (1995) Attitudes towards the welfare state have several dimensions. *Scandinavian Journal of Social Welfare* 4 (4), 215–223.
- Simonen, J., Westinen, J., Pitkänen, H & Heikkilä, A. (2021) Luottamusta ilmassa, mutta kuinka paljon? Tutkimus eri sukupolvien luottamuksesta yhteiskunnan instituutioihin. Helsinki: E2-tutkimus.
- Sorsa, V-P. & van der Zwan, N. (2021) Sustaining the unsustainable? The political sustainability of pensions in Finland and the Netherlands. *Journal of European Social Policy* 32 (1), 91–104.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2021a): Tilasto Suomen eläkkeensaajista [verkkojulkaisu]. Helsinki: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos [viitattu: 18.10.2021]. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143164/tilasto-suomen-elakkeensaajista-2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2021b): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.10.2021]. <https://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2021c): Väestöennuste [verkkójulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 8.11.2021].
http://www.stat.fi/til/vaenn/2021/vaenn_2021_2021-09-30_tie_001_fi.html

Suomen väestörakenne ja sosiaaliturva -tietokooste (2021) Sosiaaliturvakomitean ja strategisen tutkimuksen tietokumppanuus, Suomen Akatemia.

Svallfors, S., Kulin, J. & Schnabel, A. (2012) Age, Class, and Attitudes Toward Government Responsibilities. Tokesessa Svallfors, S. (toim.) *Contested Welfare States. Welfare Attitudes in Europe and Beyond*. California: Stanford University Press, 158–192.

Takala, M. (2015) Luottamus eläketurvaan vuosina 2011 ja 2014. *Eläketurvakeskuksen raportteja 4/2015*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Takayama, N. (2014) Intergenerational Equity and the Gender Gap in Pension Issues. Teoksessa Clements, B., Eich, F. & Gupta, S. (toim.) *Equitable and Sustainable Pensions: Challenges and Experiences*. Washington, DC: International Monetary Fund (IMF), 101–116.

Taylor-Gooby, P. (2005) Uncertainty, Trust and Pensions: The Case of the Current UK Reforms. *Social Policy & Administration* 39 (3), 217–232.

Tenhunen, S. (2021) Taloudellinen varautuminen eläkeaikaan. Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä. *Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 3/2021*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Tenhunen, S. (2016) Eläkejärjestelmien tavoitteet ja ominaisuudet. Teoksessa Tenhunen, S. & Vaittinen, R. (toim.) *Eläketalous*. Helsinki: Finva, 84–95.

Tenhunen, S. & Vaittinen, R. (2010) Eläkejärjestelmän automaattiset vakautusmekanismit – teoriaa ja kokemusta jarruista ja elinaikakertoimista. *Eläketurvakeskuksen raportteja 7/2010*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Treiman, D. (2009) *Quantitative Data Analysis. Doing Social Research to Test Ideas*. San Francisco: Jossey-Bass.

Uusitalo, H. (2017) Eläkevakuutus. Teoksessa Havakka, P., Niemelä, M. & Uusitalo, H. (toim.) *Sosiaalivakuutus*. Helsinki: Finva, 86–126.

Van Oorschot, W. (2000) Who should get what, and why? On deservingness criteria and the conditionality of solidarity among the public. *Policy & Politics* 28 (1), 33–48.

Vickerstaff, S., Macvarish, J., Taylor-Gooby, P., Loretto, W. & Harrison, T. (2012) Trust and confidence in pensions: A literature review. *DWP Working paper* 108.

Vidal-Meliá, C., Boado-Pedas, M-C. & Settergren, O. (2009) Automatic Balancing Mechanisms in Pay-as-you-go Pension Systems. *The Geneva Papers* 34, 287–317.

Wass, H., Weckroth, M., Kantola, A., Kuusela, H. & Kemppainen, T. (2021) Tulot tai ulos? Tulotason yhteys suomalaisten asenteisiin tulo- ja varallisuuserojen hyväksyttävyydestä ja sosiaalietuuksien järjestämisestä. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (3), 309–322.

Whiteford, P. & Whitehouse, E. (2006) Pension challenges and pension reforms in OECD countries. *Oxford Review of Economic Policy* 22 (1), 78–94.

Whitehouse, E., D'Addio, A., Chomik, R. & Reilly, A. (2009) Two Decades of Pension Reform: What has been Achieved and What Remains to be Done? The Future of Pensions and Retirement Income. *The Geneva Papers* 34 (4), 515–535.

Liitteet

Liite 1. Sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja tulojen yhteys näkemyksiin siitä, ovatko jo ansaitut eläkkeet turvattu, 2019–2021. Lineaarisen regressioanalyysin regressiokertoimet, suluisissa kertoimen keskivirhe. Positiiviset arvot viittaavat korkeampaan myönteisempään näkemykseen, kun taas negatiiviset arvot kielteisempään näkemykseen. Mallissa 1 mukana ikäluokka selittävänä tekijänä, mallissa 2 mukana pääasiallinen toiminta selittävänä tekijänä.

<i>Luottamus siihen, että ansaitut eläkkeet on turvattu</i>	<i>Malli 1 (N=1922)</i>	<i>Malli 2 (N=2918)</i>
Vuosi		
2019 (ref.)	0	0
2020	-.068 (.062)	-.053 (.062)
2021	.132* (.059)	.143* (.060)
Sukupuoli		
Nainen (ref.)	0	0
Mies	.130* (.050)	.117* (.051)
Ikä		
Alle 25	-.519*** (.128)	
25–34	-.848*** (.071)	
35–49	-.808*** (.070)	
50–64	-.403*** (.065)	
Yli 65 (ref.)	0	
Koulutus		
Perusaste (ref.)	0	0
Toinen aste	-.059 (.089)	-.096 (.088)
Alempi korkea-aste	-.107 (.101)	-.219* (.099)
Ylempi korkea-aste	-.097 (.102)	-.203* (.102)
Pääasiallinen toiminta		
Työntekijä (ref.)		0
Alempi toimihenkilö		.067 (.092)
Ylempi toimihenkilö/johtaja		-.018 (.092)
Yrittäjä		-.194 (.108)
Eläkeläinen		.654*** (.067)
Muu		.136 (.107)
Kotitalouden vuositulot		
I (ref.)	0	0
II	.008 (.076)	.046 (.079)
III	-.015 (.072)	.038 (.080)
IV	-.027 (.087)	.160 (.095)
Ei tiedossa	.027 (.119)	-.074 (.119)
Vakio	4.295*** (.099)	3.620 (.117)
R²	.08	.07

Merkitsevyystasot: p<0,05 (*), p<0,01 (**), p<0,001 (***)